

Voruta

... O Mindaugas susiruošė ir sumanė sau nesikauti su jais atvirai,
bet pasitraukė į pilį, vardu Voruta...

Iš Hipatijaus metraščio 1251 m. įrašo

Nr. 14 (656) 2008 m. liepos 26 d. Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 1 Lt

Šiame numeryje

9 Regina NORKEVIČIENĖ

...Ten, kur
sraus
Merkys...

14 Juozas VAINA

Praeities
spėjimai iš
Punsko

PRENUMERUOKITE !!!

2008 METAMS

„Vorutą“

1 mėn.	–	3.00 Lt
3 mėn.	–	9.00 Lt

Indeksas 0135

„Vorutą“ galima prenumeruoti internetu, adresu: www.post.lt skyrelyje „prenumerata“ pasirinkti laikraštį „Voruta“

Lietuvos ir Lenkijos prezidentai pagerbė lakūnų S. Dariaus ir S. Girėno atminimą

LR Prezidentas Valdas Adamkus su Punsco moksleiviais, dalyvavusiai iškilmingame minėjime
Nukelta į 3 p.

Europos Sąjungos Regionų komitetas: atlikti darbai ir nauji iššūkiai

„Vorutos“ pokalbis su Europos Sąjungos Regionų komiteto vicepirmininku,
Vilniaus rajono savivaldybės tarybos nariu Gediminu PAVIRŽIU.

Gediminas Paviržis

Papaskokite, kaip atsirado Europos sąjungos Regionų komitetas ir ką jis veikia?

Regionų komitetas (RK) įsteigtas 1994 m. dėl pagrindinių dviejų tikslų:

suteikti vietos ir regionų (mūsiškai – apskričių) politikams galimybę pareikšti savo nuomonę rengiant Europos Sąjungos (ES) teisės aktus ir atkreipti dėmesį į keliančius nerimą klausimus dėl pernelyg nutolusių nuo eilinių piliečių sprendimų priėmimo procesų Briuselyje.

Juk ištis net trys ketvirtadaliai ES teisės aktų įgyvendinami vietos ir regionų lygmeniu, o RK atstovauja kaip tik tam valdžios sluoksniui, kuris yra arčiausiai gyventojų. Pagal galiojančius teisės aktus Europos Komisija, Ministrų Taryba privalo konsultuotis su RK dėl siūlomų ES teisės aktų tose politikos srityse, kurios yra aktualios regionų ar vietos lygmeniu.

Antai, 1992 m. Maastrichto, o vėliau 1997 m. Amsterdamo sutartys nustatė dešimt tokių sričių, kuriose privaloma konsultuotis. Tarp jų – ekonominė ir socialinė sanglauda, transeuropiniai transporto, telekomunikacijų ir energetikos infrastruktūros tinklai, visuomenės sveikata, švietimas ir jaunimas, kultūra, užimtumo politika, socialinė politika, aplinkosauga, transportas, profesinis mokymas. Be šių sričių Europos Komisija, Ministrų Taryba, Europarlamentas su Regionų komitetu gali konsultuotis ir kitais klausimais, jei siūlomas teisės akto projektas gali pasirodyti aktualus regionų ar vietos valdžių lygiu.

RK gali rengti teisės aktams siūlymus (nuomones) ir savo iniciatyva, o tai reiškia, kad gali įtraukti svarstomus klausimus į kitų ES institucijų dienotvarkę.

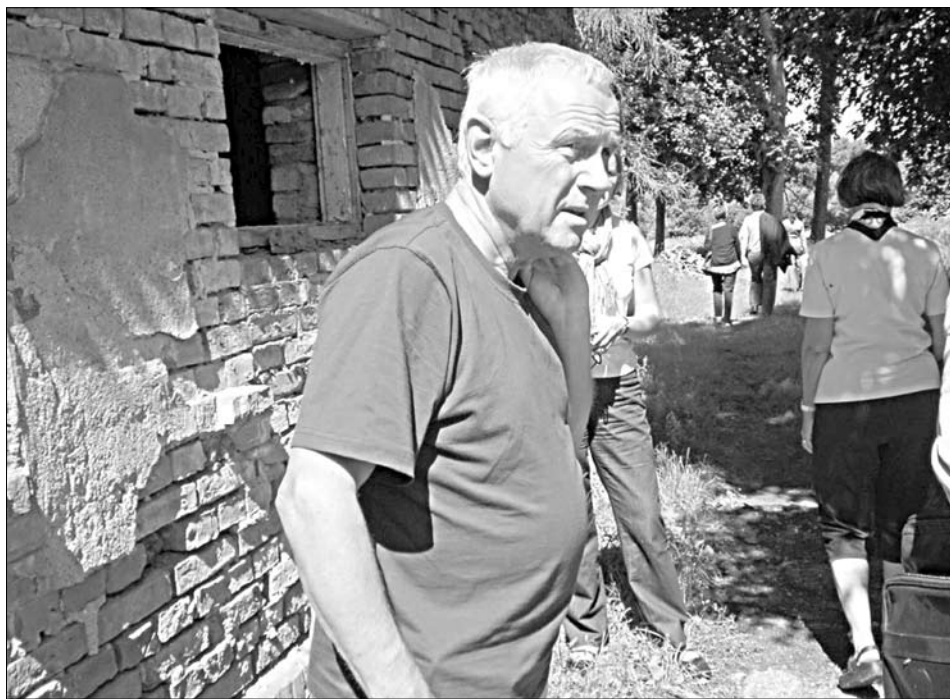
RK gali skųstis Europos Teisingumo Teismui, jei, jo manymu, ES teisės aktas buvo priimtas ignoruojant regionų ir vietinės valdžios institucijų įgaliojimus.

Savo vidaus struktūroje RK turi suformavęs šešias šakines komisijas, kurios nagrinėja priskirtų joms sričių problemas ir siūlo RK

Nukelta į 10 p.

Džiugi žinia Mažosios Lietuvos mylėtojams!

Astrida PETRAITYTĖ, Vilnius

Dr. Dietmaras Albrechtas Mociškius.
Astridos Petraitytės nuotr.

Nukelta į 2 p.

Džiugi žinia Mažosios Lietuvos mylėtojams!

Astrida PETRAITYTĖ, Vilnius

Atkelta iš 1 p.

Džiaugsmo banga ištis turi perlieti kiekvieną Mažosios Lietuvos atstovą ar mylėtoją – dr. Dietmaras Albrechtas apdovanotas ordinu „Už nuopelnus Lietuvai“ (Karininko kryžiumi)! Idėja, jog šio Vokietijos mokslininko, savo gyvenimą pašventusio kultūrų, šalių dialogo bei istorinio konsensuso paieškai ir sklaidai, dėmesingumas Mažosios Lietuvos fenomenui turi būti įvertintas valstybiniu lygmeniu, jau senokai „sklandė ore“. Šią nuomonę palaikė (ar, manytume, būtų palaikę) visi, kam teko patirti dr. Albrechto išmanymą ir įsigilinimą į Mažosios Lietuvos istoriją, jo humaniškas tautų bendrabūvio dabarties situacijoje nuostatas ir tiesiog – asmeninį dėmesingumą. Juk ne vienas lietuvininkas ar M. Lietuvos tyrėjas pabuvojo Travemiundėje, kai ten įsikūrusiai Ostsee Akademijai vadovavo (1991-2001) dr. Albrechtas, ar „suspėjo“ (kaip šių eilučių autorė) į Academia Baltica seminarus, kol už šios tarsi nuo „Ostsee“ atskilusios, tarsi naujai įkurtos institucijos vairo stovėjo būtent „paribio tautų“ (ne tik M. Lietuvos) bičiulis, greit perdavęs vadovavimą jaunajam Ch. Pletzingui; ne vienas dėmesingai skaitė kelionių apybraižų knygą „Keliai į Sarmatiją. Dešimt dienų Prūsijoje“ (1998). Taigi, daug kas „manė“, jog būtina oficialiai įvertinti dr. Albrechto nuopelnus Lietuvai (juk jo dėmesingumas M. Lietuvos regionui buvo neatsiejamas nuo pagarbos dabarties Lietuvai), bet juk negana „manyti“, reikia ir „daryti“. Tad 2007-iesiems baigiantis pora dr. Albrechto gerbėjų (šalia dr. Algirdo Matulevičiaus, dr. J. Bobrowskiui, vykusį Kaune ir Rygoje, pakeliui aplankant Mociškius bei Vilkyškius, „išgirstu“ savyje atsišaukiant liūdesio gaidas, nuskambėjusias „praktinės dalies“ (pažinties su Bobrowskio „memorialinėmis“ vietomis M.

Smagiai prisimenu ir savo pirmąją viešnagę Sankelmarke 2003 m. (kur dar vadovaujant – ir atsisveikinant - dr. Albrechtui vyko Academia Baltica seminaras), ir antrąjį turiningą pasibuvimą šioje Akademijoje 2006-ųjų rudenį, kai teko susidurti su dr. Albrechtu kaip su „eiliniu“ seminaro „Šalis prie Nemuno“ klausytoju... Vis dėlto grįždama mintimis į praėjusios vasaros renginį, skirtą J. Bobrowskiui, vykusį Kaune ir Rygoje, pakeliui aplankant Mociškius bei Vilkyškius, „išgirstu“ savyje atsišaukiant liūdesio gaidas, nuskambėjusias „praktinės dalies“ (pažinties su Bobrowskio „memorialinėmis“ vietomis M.

Po Academia Baltica seminaro „Kraštas prie Nemuno“ 2006 –ųjų rudenį Sankelmarke. Iš kairės: „memelenderiai“ iš Vokietijos Auszra (1-as) ir V. Kittelis (4-as); Lietuvos atstovai: Irena Tumavičiūtė, Viktoras Petrakis, Birutė Ramanauskienė, Astrida Petraitytė, dr. Algirdas Matulevičius, jaunas istorikas Audrius (prītūpęs), mūsų bičiulis dr. Dietmaras Albrechtas (3-as) ir jo žmona Ragnhild Albrecht-Groos bei Akademijos vadovas Christianas Pletzingas Astridos Petraitytės nuotr.

Mociškiuose, ieškant Bobrowskio pėdsakų

Lietuvoje) vadovo balse. Ar tik dr. Albrechto nebuvo apnikusios resignacinės nuotaikos: tiek stengtasi, tiek plušta, tiek planuota, o kas iš to? Gi sustojus Mociškiuose prie apleisto, byrančio raudonplyčio namo dr. Albrechtas

prisiminė, jog prieš dvidešimt metų buvo planuota: čia įsikurs tarptautinių susitikimų centras...

Gal šis apdovanojimas paliudys ištikimajam M. Lietuvos bičiuliui – ne visos jo pastangos

Romantiškasis rudens kelias į Sankelmarką..

Astridos Petraitytės nuotr.

ir lūkesčiai išsisklaidė lyg „dūmai“, ne visos jo žinių, išminties, tolerancijos, humanizmo sėklos krito į dykrą...

Sveikiname gerbiamą dr. Dietmarą Albrechtą, kurį ne vienas iš mūsų norėtume laikyti ir savo Bičiumi, ir Mokytoju!

Gaila, kad apdovanojimą, suteiktą Liepos 6-osios proga, šių švenčių metu dr. Albrechtas nespės atsiimti, bet viliamės turėsią proga jį pasveikinti kitų metų Vasario 16-ąją...

Dėkojame už ekskursiją

Emilija Algaudė BUKONTIENĖ

Lietuvių kalbos ir etnokultūros mokytoja

Baigiantis mokslo metams Kraupiškio (Uljanovo) vidurinės mokyklos lietuviukai labiausiai laukė ekskursijos. Ekskursiją į Karaliaučių (Kaliningradą) finansavo Mažosios Lietuvos lietuvių draugija Čikagoje.

Dvejus metus su moksleiviais nesilankėme Karaliaučiuje (Kaliningrade), todėl miestas atrodė pajaunėjęs ir pagražėjęs. Mokiniai klausėsi pasakojimo apie didžiausio Rytų Prūsijos miesto, jos sostinės istorinę praeitį, įžymų kultūros centrą.

Pirmiausia apsilankėme katedroje, kuri pradėta statyti 13 amžiuje, o 1991 m. Vokietijai finansuojant buvo atlikti didžiuliai restauravimo darbai. Pabuvojome evangelikų ir pravoslavų bažnyčiose, uždegėme žvakutes, apžiūrėjome katedros muziejus: lietuvių kilmės filosofo I. Kanto, miesto istorijos. Klausėmės pasakojimo apie buvusią miesto pilį, įžymius krašto visuomenės veikėjus. Lankėmės prie I. Kanto kapo, apžiūrėjome prie Katedros esančius paminklus.

Lankėmės Pasaulinio vandenyno muziejuje, įsikūrusiame Petro Pirmojo krantinėje, pamatėme kokia graži ir turtinga vandenyno gyvūnija, žiūrėjome kino filmą apie vandenyno gyventojus.

Mokiniai labai norėjo pabuvoti Zoologijos sode, kuris yra vienas seniausių Europoje, įkurtas 1896 m. Vaikščiojome po jo teritoriją, pamatėme ten esančių gyvūnų įvairovę. Jiems sudarytos sąlygos panašios į natūralias. Visa sodo teritorija – turtingas dendroparkas, atviri voljerai, daug žalumos ir erdvės. Apgailėstame, kad nepamatėme beždžionių, kurios dėl remonto darbų išvežtos į Rostovą prie Dono.

Ekskursijoje dalyvavo ne tik moksleiviai, bet ir kai kurie tėvai, mokytojai. Nors vasaros dienos ilgos, bet ši diena pralėkė greitai, nė nepastebėjome, kai reikėjo grįžti namo. Grįždami sustojome Įsrutyje (Černiachovske), pabuvojome prie padavimais apipintos pilies, kurioje įsikūręs muziejus ir meno galerija.

Už galimybę pabuvoti Karaliaučiuje, aplankyti įžymias miesto vietas, muziejus dėkojame Mažosios Lietuvos lietuvių draugijai Čikagoje, jos pirmininkui Viliui Trumpjonui, draugijos valdybai, skyrusiai pinigų projektui „Čia Mažoji Lietuva, čia gyva tėvų kalba“ įgyvendinimui. Draugijos paramos dėka kasmet galime pradžiuginti savo moksleivius ekskursijomis po Karaliaučiaus kraštą.

Karaliaučiuje prie katedros

Lietuvos ir Lenkijos prezidentai pagerbė lakūnų Stepono Dariaus ir Stasio Girėno atminimą

Lietuvos ir Lenkijos prezidentai – Valdas Adamkus ir Lechas Kačinskis iškilmingame S. Dariaus ir S. Girėno 75-ųjų skrydžio metinių minėjime

Valdas Adamkus ir Lechas Kačinskis pasirašo garbės svečių knygoje

S. Dariaus ir S. Girėno memorialas Pščelnike (buvęs Soldinas) sulaukė gausybės svečių iš abiejų valstybių

Marcinkevičiai iš Myslibužo, gavę apdovanojimus už Dariaus ir Girėno atminimo išsaugojimą

Atkelta iš 1 p.

Sekmadienis, liepos 13 d. (Pščelnikas - Lenkija). Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus dalyvavo S. Dariaus ir S. Girėno 75-ųjų skrydžio per Atlantą metinių minėjimo renginiuose Lenkijoje. Iškilminguose lietuvių lakūnų pagerbimo renginiuose taip pat dalyvavo ir Lenkijos vadovas Lechas Kačinskis.

Kalbėdamas S. Dariaus ir S. Girėno memorialo surengtoje ceremonijoje, Lietuvos Prezidentas pabrėžė, kad šiam garbingam žygiui lietuvių lakūnus įkvėpė stipresnė nei gyvenimas meilė Tėvynei.

„Mūsų legendiniai lakūnai, prieš 75-erius metus perskridę Atlantą, pasiekė antrąjį to meto skrydžio be nusileidimų rezultatą pasaulyje ir

visiems laikams stojo į garbingas aviacijos istorijos gretas, kartu su pirmuoju Atlanto vandenyno nugalėtoju Čarlzu Lindbergu ir kitais narsiausiais bei žinomiausiais lakūnais, - sakė Prezidentas V.Adamkus. - Jie metė drąsų iššūkį visiems skeptikams, dangui ir audros debesims. Steponas Darius ir Stasys Girėnas Lituanicos sparnais nešė pasauliui žinią apie laisvą Lietuvą“.

Lietuvos vadovas pažymėjo, kad lakūnų didvyrių žūties dieną – liepos 17-ąją – minime ir Pasaulio lietuvių vienybės dieną. Tai labai prasminga, nes S.Darius ir S.Girėnas savo skrydžiu siekė suartinti po visą pasaulį pasklidusius mūsų tautiečius.

„1933-ųjų metų vasarą skrydis iš Niujorko į Kauną, nors ir baigėsi tragiškai, sutelkė lietuvių tautą ir įkvėpė tikėjimą savo

Atminimo obeliskas, kuriame lietuvių, lenkų ir vokiečių kalbomis įrašyta: „Čia 1933 m. 07 17 žuvo Lietuviai lakūnai Steponas Darius ir Stasys Girėnas...“. Per iškilmes šalia stovi lenkų karininkai

tautos jėgomis. Jie atidarė pirmąją oro liniją – nutiesė tiltą veždami pirmąją transatlantinę oro pašto siuntą, kurioje buvo artimiesiems ir draugams Lietuvoje adresuoti Amerikoje gyvenančių lietuvių laišukai“, - sakė Prezidentas V.Adamkus.

Valstybės vadovo nuomone, lietuvių lakūnų patirta katastrofa nutiesė ir simbolinius bendradarbiavimo tiltus tarp Lenkijos ir Lietuvos žmonių, kurie atsiskleidžia bendromis pastangomis įamžinant lietuvių lakūnų atminimą Myslibuže ir Pščelnike.

„Jau po poros dienų minėsime ir kitą bendrą Lietuvos ir Lenkijos istorijos datą – Žalgirio mūšio metines, - sakė Prezidentas V.Adamkus. - Nuoširdžiai linkiu, kad ši simboliška lietuvių ir lenkų tautų vienybės diena šiandien visiems primintų ir liudytų, kokie stiprūs ir gebantys atsilaukyti prieš visus išorės priešus galime būti veikdami išvien ir bendrai gindami mūsų šalių interesus“.

Lietuvos Prezidentas sakė tvirtai tikintis, kad Lietuva ir Lenkija toliau ties bei stiprins tarpusavio tiltus – žmogiškuosius ir kultūrinius, energetinius ir ekonominius, politinius ir visuomeninius.

„Kitais metais Lietuva minės savo Vardo paminėjimo 1000-metį. Tikiuosi, kad, atidavę deramą pagarbą mūsų santykių istorijai ir mokydami iš gražiausių kaimyniškos santarvės pavyzdžių, sugebėsime atverti

dar platesnius horizontus dvišalių santykių plėtrai“, - pažymėjo Prezidentas V.Adamkus.

Lietuvos vadovas palinkėjo Lietuvos ir Lenkijos jaunimui semtis jėgų iš garbingų bendros istorijos pavyzdžių ir savo kelią grįsti vertybėmis bei idealais, kurie stiprino mūsų šalių didvyrių ir suteikė valios bei ryžto darbams, dėl kurių prieš juos lenkiame galvas.

Lenkijos Prezidentas L.Kačinskis pažymėjo, kad šiandien pagerbiame savo šalių mylėjusių narsių lakūnų atminimą.

„Minime žuvimo metines žmonių, kurie ėmėsi neįsivaizduojamai sunkaus uždavinio ir parodė savo narsą siekdami išgarsinti savo Tėvynę, - sakė Lenkijos vadovas. - Jie pasiekė savo tikslą“.

Kalbėdamas apie glaudų Lietuvos ir Lenkijos bendradarbiavimą, Prezidentas L.Kačinskis pabrėžė, kad abiejų šalių Prezidentų apsilankymas S.Dariaus ir S.Girėno žūties vietoje yra simbolinis šios bičiulystės įrodymas.

Iškilmingos ceremonijos metu Prezidentas V.Adamkus taip pat įteikė ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ medalius lakūnų S. Dariaus ir S. Girėno atminimo įamžinimo iniciatoriams, puoselėtojams ir rėmėjams. Valstybės apdovanojimai penkiems asmenims buvo skirti Liepos 6-osios – Lietuvos Valstybės (karaliaus Mindaugo karūnavimo) dienos proga.

Prezidento spaudos tarnyba
Juozas Vercinkevičiaus nuotr.

Valdovų rūmai veriasi šiandien

2009 m. liepos 6-ąją dieną Vilniuje duris atvers naujai atstatyti Lietuvos Valdovų rūmai. Tai ilgai lauktas įvykis, nes oficialiai jie statomi nuo 2002 m., o jų atkūrimui ruoštis pradėta dar gerokai anksčiau ir šis procesas sulaukė nemažai įvairių diskusijų. Taigi manau, jog kiekvienam Lietuvos piliečiui bus įdomu sužinoti keletą idėjų ar net perskaityti atsakymus į esminius klausimus apie Valdovų rūmus - vieną iš svarbiausių Lietuvos istorinių objektų. Keletą minčių sutiko išdėstyti Lietuvos Valdovų rūmų atstatymo mokslinis vadovas dr. Napaleonas KITKAUSKAS.

Lietuvos Valdovų rūmų atstatymo mokslinis vadovas dr. Napaleonas KITKAUSKAS
Danos Buinickaitės nuotr.

Kada pirmą kartą kilo mintis atstatyti Valdovų rūmus? Kieno tai buvo idėja, galbūt Jūsų?

Buvo keli etapai. Pirmiausiai 1983 m., dar sovietmečio laikais, Architektų sąjunga paskelbė konkursą, kad Vilniaus Senamiestyje būtų suprojektuota Nacionalinė dailės galerija. Projektus pateikė 24 kolektyvai. Iš tų 24 vienas projektas buvo Valdovų rūmų atstatymas kaip Nacionalinės dailės galerijos. Aš buvau tarp keturių žmonių, kurie pasiūlė šį projektą. Recenzantai pasakė: „Idėja įdomi, bet čia ne Varšuva“. Varšuva atsistatė rūmus, o mes - ne. Paskui po kelerių metų prasidėjo Atgimimas, Persitvarkymo Sąjūdis. Dailininkų sąjunga pirmoji pradėjo siūlyti, kad reikia atstatyti Valdovų rūmus kaip Nacionalinę dailės galeriją. Ir Sąjūdžio vienas iš punktų buvo, kad reiktų mūsų tautos atmintį atgaivinti ir Valdovų rūmus pavadino valstybingumo simboliu.

Pirmiausiai pradėta domėtis Gedimino kalno vakarinėje papėdėje stovinčiu dviaukščiu mūriniu namu, kuriame pokaryje iki 1985 m. buvo įsikūrę Pionierių rūmai. Beje, jau

1976 m. buvo nustatyta, kad šio namo rūšiai yra trijų statybos laikotarpių. Pietinis rūsysis – vėlyvosios gotikos, į šiaurę nuo jo – trys cilindriniais skliautais dengtos renesansinių rūsių (XVI a.) patalpos. Už jų, toliau į šiaurę, dar kelios nedidelės rūsių patalpos su medinių sijų lubomis. Pastarieji rūšiai įrengti XIX a. pirmoje pusėje. Jau 1976 m. nustatyta, jog Pionierių rūmų gotikiniai ir renesansiniai rūšiai – tai maždaug prieš 200 metų nugriauti Valdovų rūmų liekanos.

Prasidėjęs Persitvarkymo Sąjūdis paskatino Valdovų rūmų liekanas buvusiuose Pionierių rūmuose ištirti nuodugniau. Jau 1987 m. rudenį pradėjau šio pastato išsamesnius architektūrinius tyrimus. Buvo nukalamas patalpų viduje nuo sienų tinkas, keliuose pirmojo aukšto sienų ruožuose taip pat rasta autentiško gotikinio ir renesansinio mūro, kuris, be abejo, turėjo anksčiau priklausyti Valdovų rūmų rytų korpusui.

1988 m. buvo nuspręsta atkasti visus Valdovų rūmų pamatus ir rūsių liekanas. Pradėta inicijuoti rūmų atstatymo idėja. Tad susidomėjimas Valdovų rūmais ir jų

sistematinių tyrimų pradžia sutapo su Lietuvos išlaisvinimo iš sovietinės priespaudos metais.

Kas gi parėmė šią idėją? Kaip buvo ieškoma rėmėjų, į ką kreiptasi?

Kai prasidėjo tyrimai, juos ėmė finansuoti mūsų valstybė. Be to, iš pradžių lėšas rūmų tyrimams ir jų atstatymui buvo pradėjęs rinkti Lietuvos kultūros fondas, vadovaujamas prof. Česlovo Kudabos. Užsienio lietuviai paskyrė 50 000 JAV dolerių A.Šapokos „Lietuvos istorijai“ išspausdinti. Buvo išspausdinta 100 000 egzempliorių. Išplatinus šią knygą surinktas lėšas buvo numatyta skirti Valdovų rūmų atstatymui. Gamyklose, įstaigose dirbantys žmonės taip pat buvo pradėję rinkti lėšas rūmų atstatymui. Tyrėjams padėti rinkdavosi talkininkai, negailėdami savo laisvalaikio. Netgi buvo susiorganizavęs „Talkos klubas“.

Buvo raginimų nedelsiant pradėti rūmų atstatymą. Vis tik šiam entuziazmui nebuvo galima beatodairiškai pritarti. Norint imtis konkretaus Valdovų rūmų atstatymo darbo, pirmiausia reikėjo atkasti jų pamatus, surinkti radinius, liekanas nuodugniai ištirti. Tik po to, parengus atstatymo projektą, pradėti gamybos darbus. Šios tvarkos laikytis įsakmiai reikalauja ir darbų metodika kultūros paveldėjimo objektuose.

Siekiant suintensyvinti Valdovų rūmų teritorijoje archeologinius, architektūrinius ir kitus tyrimus, 1993 m. buvo įkurtas Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“.

Tyrimų metu pradėjo aiškėti, kad Žemutinės pilies teritorijoje pirmieji mūriniai statiniai pradėti statyti XIII a. antrojoje pusėje – XIV a. pradžioje. Nustatyti keli gotikinės mūrinės aptvarinės pilies raidos etapai. Prieita išvada, kad Lietuvos valdovų rezidencija čia įkurta galbūt karaliaus Mindaugo, Traidenio, Vytenio, o ne vien didžiojo kunigaikščio Gedimino laikais. Vis tik daugiausiai medžiagos surinkta apie renesansinius rūmus, statytus XVI a. Jų vaizdą, be to, išsaugojo XVIII a. pabaigoje – XIX a. pirmojoje pusėje dirbusių dailininkų piešiniai. Todėl ir pasirinktas renesansinių rūmų atstatymo variantas.

Valdovų rūmų atstatymo darbai pradėti 2002 m. gegužės mėnesį.

Ko gero kiekvienam piliečiui smalsu, kiek pinigų reikalinga ir kiek valstybė skyrė šiam procesui?

Iš pradžių galvojome, kad rūmams atstatyti užteks 100 milijonų litų, bet darbų eigoje iškilo naujų sumanymų: po kiemo grindinių suprojektuotas naujas lankytojų priėmimo vestibulis (terminalas), skirtas rūbinėms, kasoms, informacijos pateikimui apie rūmuose numatytus maršrutus. Per septynerius metus pabrango medžiagos, darbininkų darbas. Taigi rūmų atkūrimo darbų kaina išaugo iki 200 milijonų. Bet palyginkime su kitais objektais. Neseniai Operos ir baleto teatro scenos rekonstrukcijai skirta apie 80 milijonų litų. Vilniaus nacionalinio sporto stadiono statyba žada atseikėti iki 370 milijonų litų. Rašyta, kad Kauno arenai prireiks vos ne pusės milijardo. Valdovų rūmų pamatų ir teritorijos archeologiniams tyrimams buvo skiriama nuo 1 milijono iki 2 milijonų litų per metus.

Ar iš karto (kilus šiai idėjai ar pradėjus statyti rūmus) buvo nuspręsta, kokią funkciją atliks Valdovų rūmai šių dienų Vilniuje? Kiek pasikeitė pirminės idėjos? Kokie dabar planai? Ar būtų galima vadinti Valdovų rūmus būsimu muziejumi? Kokie renginiai, kokios parodos vyks juose?

Valdovų rūmai kaip dailės galerija - tai buvo pirminė idėja. Dabar daug kas nuogastauja, kad tai netaptų „nuogas“ muziejus su savo taisyklėmis. Vien tik muziejumi Valdovų rūmų nevadinčiau, dabar yra kita sąvoka – istorinės rezidencijos tipo muziejus. Lietuvoje daugiau tokių nėra. Vavelis - Krokuvoje, Varšuvos karalių pilis, Berlyne dabar ruošiasi rūmus atstatyti, Bratislavoje (Slovakijoje) - atstatyta, Austrijoje ir Vokietijoje yra istorinės rezidencijos, kurios išlaiko buvusią aurą. Tos rezidencijos yra vis dėlto ne šiaip sau muziejai, o turi didybės aurą. Tam, kad sukurtumei didybės aurą, valstybingumo aurą, rezidencijose buvo kaupiama visa, kas geriausia, kas tobiliausia, vertingiausi meno kūriniai. Žygimanto Augusto Vilniaus Valdovų rūmai buvo ir mokslo centras, ir menų centras, ir paveikslų galerija, ir biblioteka (apie 4 tūkstančiai knygų). Lietuvoje tuo metu niekur nebuvo tokios bibliotekos. Aura visą laiką „sekdamo“ paskui rūmus. Vienokie ar kitokie istoriniai įvykiai, kurie vyko vienoje ar kitoje valstybėje, būdavo aptariamais valdovų rezidencijose, vertinamos ir sėkmės, ir nesėkmės. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė buvo plačiai išplėtusi savo ribas, kovojo su turkais, su totoriais, su Maskva, visur statė savo pilies, savo tvirtoves ir viskas buvo koordinuojama iš Vilniaus, iš čia. Tai tokių vaidmenį turėjo rezidencija, kaip sakoma, „dvarų dvaras“, kur rinkdavosi aukštuomenė, ten turėdavo būti viskas, kas geriausia. Rezidencija turėjo atspindėti aukščiausią kultūros lygį.

Kalbant apie Valdovų rūmų funkciją, žinoma, negalima visiškai apsieiti be muziejaus sąvokos. Tarkime, atvyksta kurios nors šalies karalius, paprastai atsiveža su savimi vertybių. Ką nors iš savo brangiausių lobių gali palikti keletui mėnesių, parodydamas palankumo ženklą. Taip pat įteigti Europos muziejai eksponuos savo vertybes mūsų Valdovų rūmuose, tai jos turi turėti aukščiausio lygio modernią apsaugą, kuri taikoma bet kuriame Europos muziejuje. Jei neturėsime to vadinamo muziejinio statuso, tai nebus visos įrangos, apsaugos. Ne tik lobyne, bet ir salėse bus eksponuojami gobelenai, kainuojantys 100 tūkstančių litų, vertingi indai – tai yra muziejinės vertybės, už kurias bus materialiai atsakingi asmenys. Be to, gobelenams ir visiems kitiems eksponatams (pergamentams, archeologiniams radiniams iš medžio ir odos) bus sukurtas specialus apšvietimas, neleidžiantis jų blukinti dienos šviesa ar elektra. Anais laikais rūmų salės buvo

Nukelta į 5 p.

Valdovų rūmų statyba 2006 m. Danos Buinickaitės nuotr.

Valdovų rūmai veriasi šiandien

2009 m. liepos 6-ąją dieną Vilniuje duris atvers naujai atstatyti Lietuvos Valdovų rūmai. Tai ilgai lauktas įvykis, nes oficialiai jie statomi nuo 2002 m., o jų atkūrimui ruoštis pradėta dar gerokai anksčiau ir šis procesas sulaukė nemažai įvairių diskusijų. Taigi manau, jog kiekvienam Lietuvos piliečiui bus įdomu sužinoti keletą idėjų ar net perskaityti atsakymus į esminius klausimus apie Valdovų rūmus - vieną iš svarbiausių Lietuvos istorinių objektų. Keletą minčių sutiko išdėstyti Lietuvos Valdovų rūmų atstatymo mokslinis vadovas dr. Napaleonas KITKAUSKAS.

Atkelta iš 4 p.

šildomos krosnimis, užtekdamo natūralaus vėdinimo. Bet anais laikais ne tiek tų žmonių lankydavosi, o dabar praeis keli tūkstančiai per dieną, turės vykti renginiai, turės būti gera ventiliacija. Todėl ir šiuolaikinės inžinerijos labai daug, sienose įrengti vėdinimo kanalai, kurie oro paduotų, naujo prileistų ir žmonės visą laiką jaustų patogiai. Čia visam gyvenimui daroma. Viskas, kas taikoma muziejams ir čia bus taikoma.

Valdovų rūmai bus istorijos mokykla jaunimui. Bus sukurta senovės laikų aplinka - stovės dekoratyvios krosnys, epochiniai baldai, dekorai atspindės įvairius praeitų laikmečių stilius. Vyks parodos, kurios bus keičiamos. Vienos atvežamos iš užsienio šalių, kitos – Lietuvos menininkų. Vyks svečių priėmimai iš kitų šalių. Ten, kur buvo virtuvė, kurios mes dabar neatkuriame, bus įrengta iki 250 vietų salė (ne taip, kaip rytų korpuso trečiame aukšte – 400 vietų). Scena bus kilnojama. Tai bus daugiafunkcinių teatralizuotų kultūrinių renginių salė. Vienos salės daugiau istoriškai atkurtos, kitos – šiuolaikiškesnės, stovės kompiuteriai ir kita įranga, kuria lankytojai galės naudotis.

Kokie radiniai, kokie informacijos šaltiniai padeda atkurti Valdovų rūmus?

Viskas buvo visiškai sunaikinta. Ten, kur yra Šliosbergo namelis, rūmai irgi buvo faktiškai nugriauti, bet rūsius išsaugojo, kadangi pirklys pasakė, kad „aš statau namą, tai man neardykite rūsių, palikite“. Tai jis ant tų rūsių ir pastatė dviaukštį namą. Bet pačių Valdovų rūmų visiškai nelikę, buvo tik didžiulė aikštė, kurioje muštruodavo kariuomenė, prie Katedros vykdavo paradai.

Turime surinkę labai didelį kiekį kokių, iš kurių darydavo krosnis. Ir stiliumi, ir laiko požiūriu laikotarpiai atspindės ir krosnyse. Viena rūmų dalis bus skirta gotikai, vidurinė dalis daugiausiai skirta Renesansui, o vakarinė dalis – ankstyvajam barokui.

Rūmų rezidencijose dažnai Vakarų Europoje būna vyrų ir moterų pusės atskirai. Taigi ir čia, Valdovų rūmuose, rytinėje dalyje gyvendavo moterys. Manome, kad čia gyveno Lietuvos didžiojo kunigaikščio žmona Elena (Vytauto Didžiojo provaikaitė), kunigaikštienė Bona Sforca, Vazų dinastijos valdovų moterys. Beje, Bona Sforca su savimi buvo atsivežusi

*Valdovų rūmų statybos tęsiasi toliau
Autorės nuotr.*

rūmus griovė, sveikesnes detales kažkur išvežė, o nesveikas, sulūžusias mesdavo į griovį, ir mes turim jų suradę. Pagal tas detales dabar turim duomenų, iš ko buvo daryti židiniai ir portalai, ir net galime numanyti, kokie jie iš tikrųjų buvo, dėl to mes tuščiai jų vaizdo neatkuriame. Fasadas atkurti padėjo griuvenose surastos langų

Valdovų rūmų statyba kitais metais dar nesibaigs. 1905 metais kroviečiai surinko pinigų, austrams davė pinigų, pasakė: „Pasistatykit kareivines kitur, o mums atiduokit Vavelį, istorinę vietą“. Austrai sutiko. Mes tuo metu atgavom spaudą, o lenkai atgavo Vavelį ir dar iki šių dienų jį gražina, tobulina. Mes po šio atstatymo taip pat dar 10-15 metų turėsime visus rūmus gražinti. Prie Žalgirio paveikslą Mateika 30 metų dirbo, rinko tipažus. Jeigu dabar paprašytume kokią dailininką sukurti paveikslą istorine tema, tai jei jis paprastai atsistojęs papaišys, kas iš to bus? Reikia, kad būtų aukšto meninio lygio, apsvastyta, išjausta. Tik iš pradžių atrodė, kad pastatysime rūmus, ir darbas bus užbaigtas. Bet daug sudėtingesnis darbas sukurti interjerus, atgaivinti buvusios rezidencijos dvasią... Rūmų šiaurinės dalies, kurioje, kaip minėjau, buvo virtuvė ir turės būti daugiafunkcinė kultūrinių renginių salė, iki kitų metų atidarymo matyt dar tebus pastatyta tik sienos ir stogas. Vidaus įrangą teks užbaigti šiek tiek vėliau.

Manau, piliečiams būtų labai įdomu išgirsti apie tuos brangius pirkinius Valdovų rūmų muziejui.

Dailės muziejus tam įpareigotas, jisai tą darbą dirba. Arsenale, Taikomosios dailės muziejų, yra supirktų daiktų ekspozicija, galima ją pamatyti. Kėdės, spintos, kaspankos. Visko nenupirksi, kadangi stilizuotų salių, kuriose bus istorinio interjero apdaila, bus netoli 30. Tai, kas nupirkta, tėra gal tik trečdalis. Prie Rotušės yra Varnelio muziejus, jis turi nupirkęs Amerikoje ir atsivežęs daug daiktų, galbūt jisai padovanos ką nors. Paveikslų originalus pirkti brangu. Teks daryti kai kurių žymių valstybės veikėjų, kunigaikščių portretų kopijas, jų kokybė turi būti gera. Vienas kitas paveikslas

yra Lietuvoje. Paryžiuje senojo arsenalo bibliotekoje yra išlikę mūsų miestų, mūsų žemių herbų piešiniai, kurie buvo daromi XVI a. Iš to, kas ten išlikę, yra daromos kopijos. Atrodys autentiškai.

Kadangi minėjote, jog Valdovų rūmuose vyks atstovų iš kitų šalių priėmimai, bus eksponuojamos atvežtos vertybės, vadinasi, Valdovų rūmai padės Lietuvai palaikyti ryšius su svečiomis šalimis?

Be abejo, taip.

Tikraisiais Valdovų rūmų gyvavimo metais tai buvo „valdovų namai“. Kuo karališki Valdovų rūmai bus šiais laikais, kokios vyks ceremonijos? Ar galės į Valdovų rūmus ateiti kiekvienas norintis?

Valstybės svarbos renginių vieta, iškilmingų priėmimų vieta, bet jokia būdu ne kokių verslininkų balia. Turėtų būti išlaikytas tam tikras sakralumas. Jis pakylėtų aukščiau. Taip pat tai neturėtų būti atitaukta nuo visuomenės.

Ne kiekvienam taip jau sugalvojusiam, svirduliuojančiam bus galima ateiti. Čia bus išlaikomas tam tikras lygis. Apsaugos nebus kaip Prezidentūroje, kur mes juk labai retai patenkam. Tačiau jeigu atvyks prezidentas arba aukšti svečiai, tai tam tikru momentu apsauga atsiras. Kai baigsis tie renginiai, salės vėl bus atviros lankytojams. Tam, kad, aplankius rūmus, apžiūrėtum visas ekspozicijas, perprastum jų turinį, gali prireikti paros ir daugiau. Suplanuoti keturi pagrindiniai maršrutai, bus galima pasirinkti pageidaujimą.

Rūmams aptarnauti apytiksliai reikės 130 žmonių.

Kodėl vėl po smėliu atsidūrė tie kasinėjimai, kurie vyko Katedros aikštėje tarp Valdovų rūmų ir Pilies gatvės? Taip išeina, kad mums nerūpi, ką atradom, nemokam išsaugoti, ką turim vertingo, ir parodyti kitiems?

Reikia manyti, užpylė laikinai. Toje vietoje iki 1836 m. stovėjo Žemutinės pilies pietinių vartų triaukštis pastatas. Praeitų metų tyrimai leido nustatyti tų vartų tikslią vietą, jų buvusias rekonstrukcijas. Yra išlikę vartų fasadų piešiniai, inventoriniai aprašymai. Todėl ateityje pakaktų duomenų jų atkūrimui. Iki 2009 metų liepos 6 d., iki jubiliejinių iškilmių, nebuvo tikslinga palikti atkastas pamatų griuvenas.

Noriu dar papildyti: prieš devynerius metus (1999 m.) tuometinio kultūros ministro Sauliaus Šaltenio įsakymu buvo sudaryta 17 asmenų komisija, ir mes aptarinėjome Vilniaus pilių ateitį. Surašėme raštą su siūlymu priimti Lietuvos Respublikos Seimui sprendimą dėl Vilniaus reprezentacinių valdovų rūmų atkūrimo ir visos Vilniaus pilių teritorijos ateities, numatant Žemutinės ir Aukštutinės pilių atkūrimą. Argumentuota, kad Vilniaus Aukštutinės ir Žemutinės pilių, kaip Lietuvos valstybingumo simbolio, erdvinės tūrinės, planinės sistemos atkūrimas ir pilių reikšmę Lietuvai atitinkantis šiuolaikinis panaudojimas yra svarbus ilgalaikės valstybinės kultūros politikos reiškinys. Be abejo, pagal šį dokumentą ateityje turėtų būti atstatyti ir pietiniai Pilies vartai, kurių pamatai pernai buvo atkasti. Žinoma, tai priklausys nuo mūsų žmonių valios, noro, nuo šalies galimybių tam tikslui sukaupiti lėšas.

Valdovų rūmų atidarymo šventė planuojama 2009 metų liepos 6 dieną. Galbūt galėtumėt kaip nors nušviesti šią datą?

Vyks ceremonialas, privažiuos įvairių delegacijų, apie scenarijų galvoja Dailės muziejus ir kiti.

Labai dėkoju už pokalbį.

Kalbėjosi Milda ARČIKAUSKAITĖ

*Valdovų rūmų kambarių skliautai
Autorės nuotr.*

apie šimtą itališkai kalbančių damų... Lietuvos didžiojo kunigaikščio apartamentai, audiencijų (sosto) salė, valstybės kanclerio salė buvo vakarinėje rūmų dalyje, arčiau Katedros.

Turime nukritusių marmuro detalių. Kai

bei durų apvadų, karnizų detalės. Jų rastas nemažas kiekis.

Kai ką perka. Kopijas daro aukšto lygio dailininkai. Ne visų didikų, kunigaikščių, karalių portretus mes turim.

Muziejus laikraštyje (Nr. 30)

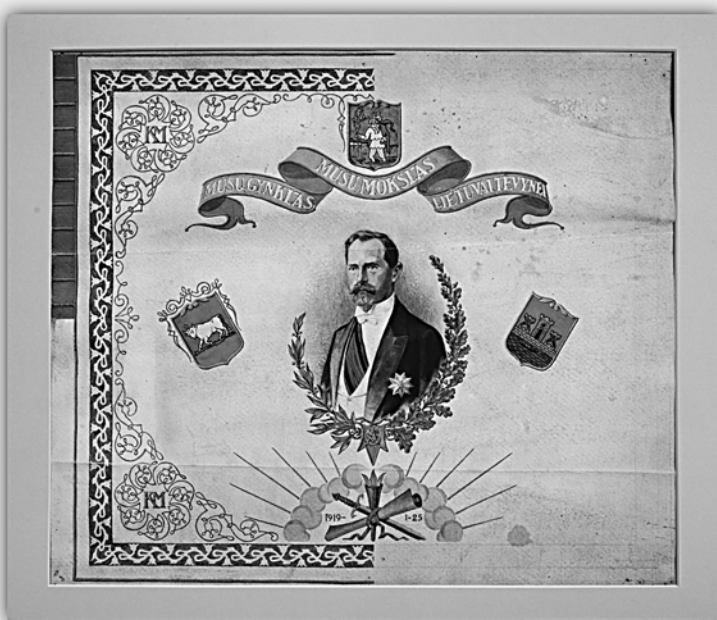
Vėliavos projektas

Kiekvienas eksponatas savaip įdomus ir turi savo istoriją.

2002 m. Trakų istorijos muziejus įsigijo piešinį panašų į neužbaigtą projektą. Jame pieštas Antano Smetonos portretas, kurį puošė trys herbai bei įvairūs ornamentai. Tyrimai parodė, kad tai Karo mokyklos vėliavos projektas.

1918 metų vasario 16 d., paskelbus nepriklausomybę, reikėjo kuo greičiau organizuoti kariuomenę, kuri galėtų atremti besiveržiančius priešus. 1919 metų sausio 15 d. Krašto apsaugos ministras dienraštį „Lietuva“ skelbia įsakymą apie Karo mokyklos organizavimą. 1919 metų sausio 25 d. įsakymu Karo mokyklos viršininku skiriamas generolas J. Galvydis – Bykauskas (1864-1943). Ši data ir yra mokyklos įsteigimo data. Prasidėjo sunkus kūrimosi darbas, o kovo 11 dieną mokslus jau pradėjo 124 kursantai.

1919 metų balandžio 1 d. įvyko Karo mokyklos atidarymas ir jos pašventinimo ceremonija. Šventėje dalyvavo Respublikos Prezidentas A. Smetona, Valstybės Tarybos Pirmininkas – Šilingas. Mokyklą pašventino

Vėliavos projektas. Kaunas, 1929 m. Foto V. Neliubinas

Žemaičių vyskupas P. Karevičius. 1919 metų liepos 6 d. buvo išleista pirmoji laida. Ją baigė 89 karininkai. IV-ą laidą 1921 metų gruodžio 18 d. baigė ir lakūnas Steponas Darius.

1929 m. Karo mokykla, minėdama savo 10 metų sukaktį savo šefu pasirinko Prezidentą A. Smetoną. Respublikos Prezidento aktas Nr. 414 skelbė: „Aš, Antanas Smetona, Lietuvos Respublikos Prezidentas, pasirėmęs kariuomenės vėliavos įstatais, teikiu Pirmojo Lietuvos Prezidento Karo Mokyklai Šefo vėliavą, kuri tebūna amžinu vadovu kilniems ir sunkiems mokyklos uždaviniams vykdyti, auklėjant tvirtus ir garbingus Lietuvos karininkus, įskiepijant jiems šventą Tėvynės meilę ir nesulaužomą galią jos laisvei ginti. Kaunas, 1929 m. spalio mėn. 6 d.“ Per dvidešimt vienerius metus P.L.O. Karo Mokykla išleido 21 kadrinių ir 15 aspirantų laidų rengė įvairius karininkų kursus.

Projektas pieštas ant 355 x 415 mm dydžio popieriaus lapo. Centre spalvotas Antano Smetonos portretas, aplink jį auksinis lauro ir ąžuolų lapų vainikas.

Po vainiku mėlyname skyde perpinti inicialai: „AS“. (Antanas Smeto-na). Apačioje sukryžiuoti: sidabrinis deglas, kalavijas ir raštas, perjuosti raudonu kaspinu ir data „1919-1-25“. Virš šios kompozicijos sidabriniai debesys bei kylantys auksiniai saulės spinduliai. Aplink portretą trys spalvoti miestų herbai: viršuje Vilniaus, o iš šonų Kauno ir Klaipėdos. Tarp Vilniaus herbo ir A. Smetonos portreto plazda mėlyna juosta su šukiu: „MŪSŲ GINKLAI, MŪSŲ MOKSLAS, LIETUVAI TĖVYNEI“. Aplink visą vėliavą eina žalios spalvos augalinis ornamentas, užsibaigiantis tulpių žiedais. Vėliava papuošta aukso spalvos geometriniais ornamentais su inicialais „KM“ (Karo Mokykla). Šie ornamentai puošia tik pusę vėliavos projekto.

Vėliavos originalas saugomas Vytauto Didžiojo Karo muziejuje.

Trakų istorijos muziejaus direktorius Virgilijus Poviliūnas

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10.00-18.00. Išeiginė-pirmadienis ir antradienis.

Muziejus laikraštyje (Nr. 29)

Karaimų siuvininių ornamentika

Karaimų liaudies menui būdingas geometrinis ir augalinis ornamentas. Tokiais ornamentais buvo puošiami seni rankraščiai, santuokų sutartys – šetarai. Šiose sutartyse XVIII amžiaus pradžioje buvo surašomas nuotakos kraitis, minimi galvos apdangalai, kuriuos dėvėdavo ištekęsios moterys. Augaliniais kalinėtais ar graviruotais ornamentais buvo puošiami variniai indai, siuvinėjami šventiniai rūbai bei namų interjero audiniai. Dekoratyvinis siuvinėjimas glaudžiai susijęs su buitimi ir tradiciniu būstu. Siuvinėjo ir audė moterys. Įtakos karaimų ornamentikai turėjo ir šalia gyvenančios tautos. Karaimų tėvynėje - Kryme moterys siuviniuose naudojo metalo gijas, sidabrines ir auksuotas juosteles, karoliukus, perlus. Kryme toks siuvinėjimas buvo populiarus ne tik tarp karaimų, bet ir totorių bei krymčakų moterų. Tautinių raštų tradicija, artima tiurkų tautų kūrybai, perduodama iš kartos į kartą, išsaugojo išskirtinumą, kuris parodo, kad etninė kilmė ir tautodailė yra glaudžiai susijusios. Spalvoto aksomo su auksu ar sidabro siūlu

derinys suteikia kiekvienam siuviniiui išsklaidingumo bei šventiškumo.

Siuvinėjama buvo įvairia technika. Viena iš jų – telli technika, kai siuvinėjama blizgančia metalo (sidabro, auksuota) juoste. Juostelė standi, lankstoma ir verinama per audinį, todėl labai tiko geometriniais raštams ir jų detalėms. Pul technika – siuvinėjimas mažomis sidabro ar auksu plokštelėmis.

Iš karaimikos rinkinio eksponuojamos liturginės juostos detalės išsiuvinėtos bukme technika. Karaimų dvasininkų naudota liturginė juosta buvo dėvima atliekant religines apeigas. Ją sudarė ilga balto kartūno juosta, puošta antsiuvais iš tamsiai raudono aksomo, siuvinėto metalo gijomis augalinių ornamentu. Tokia liturginė juosta apgaubia ir karaimų herbo skydo viršutinę dalį ir sudaro vieną iš herbo detalų.

Tautinius rūbus papildė juvelyriniai papuošalai. Vyrai paprastai jais nesipuošdavo, bet pasitvirtinę karaimai nešiojo žiedus su raižyto akmens akute. Krymo juvelyrų garsėjo subtiliu skoniu ir

puikia technika. Ir tarp karaimų būta juvelyrų, ką liudija pavardė Čioref (juvelyras).

Juvelyriniuose dirbiniuose meistrai naudojo labiausiai paplitusias audinių spalvas – tamsiai raudoną, rudą, mėlyną, žalią. Krymo juvelyrų naudojo sidabrą, koralą, perlus, perlamutą. Metalą apdirbimas nuo seno buvo žinomas Kryme. Indai iš vario ar bronzos buvo puošiami kalinėtu ar graviruotu ornamentu. Geometrinis ar augalinis ornamentas dengė visą gaminio paviršių. Ypač gražiai puošiamos katilo (kazano) sienelės. Šis indas buvo naudojamas valgiui gaminti ant žarijų ir atliko ne tik funkciją, bet ir simbolinį vaidmenį, suartindavo žmones, sėdinčius aplink ugnį.

Su karaimų ornamentikos technika plačiau galima susipažinti karaimų etnografinėje parodoje.

Karaimikos skyriaus vedėja Alvyra Zagreckaitė

Karaimų siuviniai, XIX a. Foto V. Neliubinas

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10.00-18.00. Išeiginė-pirmadienis ir antradienis.

Muziejus laikraštyje (Nr. 28)

XIX a. sidabrinis ąsotėlis

Trakų istorijos muziejus 2007 m. įsigijo vertingą eksponatą – sidabrinį ąsotėlį. Šis indas antikinio graikų ąsočio tipo. Tai būdinga XVIII a. pabaigos - XIX a. pradžios klasicizmo stiliaus atmainai – ampyrui.

Ąsotėlis yra 25 cm aukščio, sveria 639 gramus. Indo vidus auksuotas jo pėda neaukšta, gaubta, profiliuota. Pėdos pakraštys puoštas vynuogių lapų ir kekių reljefiniu ornamentu. Indo sienelės apačioje puoštos akanto lapais, o kaklelį puošia juostelė su pasikartojančiu vynuogių lapų ir kekių ornamentu. Rankena – klaustuko formos, iškilusi virš indo. Korpusė gotišku šriftu išgraviruoti inicialai: TK. Indo pėdoje spaudai: JASTRZĘBSKI ir prabos ženklas 12.

Tai žymaus Vilniaus auksakalio Vaitiekiaus Jastžembskio (1765-1837) ženklai. Jis gimė Lenkijoje, Krokuvos vaivadijoje, vėliau atsikėlė į Vilnių. Nuo 1790 metų mokėsi pas žymius auksakalius I. Skendziarskį ir P. Jeleniavičių. 1793-1837 metais V. Jastžembskis minimas Vilniaus auksakalių cecho sąrašuose. Gabus menininkas buvo ir lankstus politinis taktikas, vienas pirmųjų 1794 metų gruodį davęs ištikimybės priesaiką rusų imperatorei Jekaterinai II. Tai jam padėjo iškilti 1796 – 1797 m. bei 1799 metais iki Vilniaus auksakalių cecho seniūno pareigų. 1799 metais Vilniaus magistratė

auksakalys pasirašė pasižadėjimą savo dirbiniams nelydyti Rusijos imperijos monetų. Kartu meistras buvo uolus praktikuojantis katalikas. Todėl gaudavo svarbius bažnyčios užsakymus. 1810 metais V. Jastžembskis konservavo Aušros vartų Dievo Motinos paveikslą paauksuotą aptaisą, karūnoje įrašė: 1810 m. šiuos rūbus – aptaisą ir karūną valė Vaitiekus Jastžembskis. Auksakalys sukūrė Vilniaus katedros Kanauninkų altoriui klasicistinį tabernakulį.

Populiarus auksakalys gaudavo nemažą užsakymų ir iš tituluotų klientų. Lietuvos bajorijos žiedas, dalyvavęs vienoje ar kitoje barikadų pusėje Napoleono laikų karuose, sekė Europos meno tendencijų pulsą ir pageidavo, kad jų užsakymai atitiktų paskutinę madą.

Prie tokių darbų priskirtinas ir Trakų istorijos muziejaus eksponatas. Jis pagamintas tikriausiai ne vėliau kaip 1821 metais, kadangi spaude nurodyta praba lotais – 12. Rusijos imperijos Kalnų valdyba 1821 metais įsteigė Vilniuje antros kategorijos prabavimo rūmus. Jų instrukcijoje griežtai nurodoma ženklinti taurių metalų kiekį dirbinyje zolotnikais. Tiesa, ne visi auksakaliai šio reikalavimo paisė. Išlikę Vilniaus magistrato ir kalnų valdybos susirašinėjimo dokumentai, kur liejami abipusiai kaltinimai dėl instrukcijos pažeidinėjimo. Tačiau

abejotina, kad taip būtų elgęsis Vaitiekus Jastžembskis – garsus meistras, stebimas oficialios valdžios, auksakalių cecho seniūnas. Kūrėjas nevengė ir to ką dabar pavadintume masinės paklausos produkcija – kalė votus, juvelyrinius dirbinius, stalo įrankius.

V. Jastžembskis buvo ne tik žymus menininkas, bet turėjo ir mokytojo gyslelę. Per ilgą savo kūrybos laikotarpį pas jį buvo daugiau kaip 15 mokinių ir pameistrių. Daugelis jų, kaip D. Bilevičius, V. Zaleskis, J. Danišauskas tapo žymiais savarankiškais auksakalystės meistrais. Po Vaitiekiaus Jastžembskio mirties (apie 1837 m.) dirbtuvę tvarkė našlė Darata Jastžembskienė, vėliau sūnus Jonas. Šeimyninis Jastžembskių verslas klestėjo iki XIX a. antros pusės. Paskutiniai žinomi šios dirbtuvės spaudai datuoti 1873 metais.

Trakų istorijos muziejaus ąsotėlis – puikus žymaus meistro, lietuviškos XIX a. pirmos pusės auksakalystės dirbinyje. Eksponatas dar reikalauja išsamesnio tyrimo, gal būtų pavyks nustatyti indo užsakovą, kurio inicialus matome išgravuotus ąsotėlio sienelėje.

Muziejininkas Saulius Zalsys

Ąsotėlis, XIX a. Meistras V. Jastžembskis. Foto V. Neliubinas

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10.00-18.00. Išeiginė-pirmadienis ir antradienis.

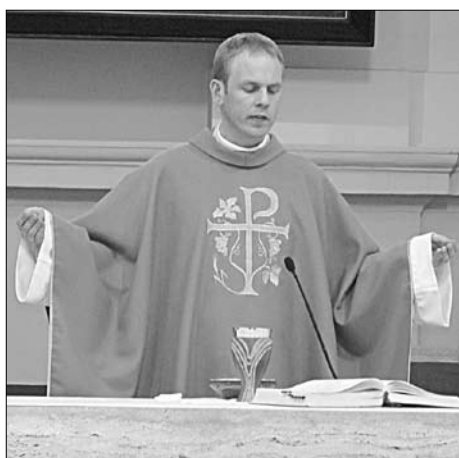
„VORUTOS“
KULTŪROS PRIEDAS
RYTŲ LIETUVAI

2008 07 26 Nr 28 (36)

Lietuviškas baras

Bajorai ir inteligentija paminėjo Valstybės dieną

Mgr. Žilvinas RADAVIČIUS, Vilnius

Kun. Rimas Venckus

2008 07 05 į Vilniaus Šv. Ignato bažnyčią sugužęję bajorai iš visos Lietuvos, pradėjo dvi dienas trukusią Valstybės dienos paminėjimo šventę. Jos metu daugiau nei šimtas trisdešimt bajorų gavo bajorystės pripažinimo aktus. Šiame Lietuvos bajorų karališkosios sąjungos (LBKS) suorganizuotame renginyje dalyvavo maždaug du šimtai žmonių.

Šios bažnyčios kunigas, Lietuvos kariuomenės majoras, ordinuotas kancleris Rimas Venckus ne tik atlaikė mišias, bet ir pasakė nuostabų pamokslą. Dvasininkas susirinkusiųjų retoriškai klausė, kuo kilmieji pranoksta nekilmingus žmones bei akcentavo tikinčiųjų dvasingumo ir žmogiškumo ugdymo poreikį. Bajorai privalo gerbti Lietuvos istoriją, kultūrą, tradicijas, būti ištikimais savo Tėvynės piliečiais, skatinti pilietiškumą, laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos.

Pasibaigus pamaldoms, prasidėjo iššventinimo į bajorus ceremonija: prie altoriaus su LBKS vėliava priešakyje priartėjo sąjungos vadovybė su vadu Kęstučiu Ignatavičiumi, jo pavaduotojais Mariumi Kaubriu, Kazimieru Mackevičiumi bei Virginija Daurgirdiene, Vilniaus krašto bajorų vadu Jonu Ragausku, sąjungos Senato maršalka Egidijum Matulevičium, legitimacijų tarybos pirmininku Bronislovu Vonsavičiumi, kancleriu Viktoru Oranskiu priešakyje. Vėliavos nešimo garbė buvo suteikta bajorui Žilvinui Radavičiui.

Sugiedojus Lietuvos Respublikos bei LBKS himnus, po iškilmingų sąjungos vadų kalbų, bajorystės pripažinimo aktai buvo įteikti bajorų palikuonims. Juos pagal Europos aristokratų tradiciją prasmingais žodžiais „te primins tau šitas kardas, koks kilnus bajoro vardas“, plieniniu kardu į bajorus iš Radavičių, Leonavičių, Kryževičių ir kt. giminių, iššventino Kęstutis Ignatavičius.

Renginį praturtino solistės Aušros Liutkutės, fleitininko Vytenio Gursčio bei vargonininkės Virginijos Survilaitės atliekami klasikinės muzikos kūriniai.

Sekmadienio popietę Trakų Vokėje esančiuose Bajorų rūmuose iki vėlyvo vakaro buvo tęsiamos Valstybės dienos paminėjimo iškilmės. Ypač informatyviai ir bajorijos istoriją nuo Mindaugo laikų aptariančias kalbas pasakė Jonas Ragauskas ir Marius Kaubrys. Jonas Ragauskas džiaugėsi, kad kaskart

Bajorų rūmuose iki vėlyvo vakaro buvo tęsiamos Valstybės dienos minėjimo iškilmės

Sabina Martinaitytė ir jos mokinys Liudas Mikalauskas atliko operėčių ir operų ištraukas, kurios sukėlė audringas bajorų ovacijas

vis labiau besiplečiančioje ir šiuo metu daugiau nei tris tūkstančius narių turinčioje sąjungoje koncentruojasi kultūros, meno, politikos, pedagogikos ir kt. elitai.

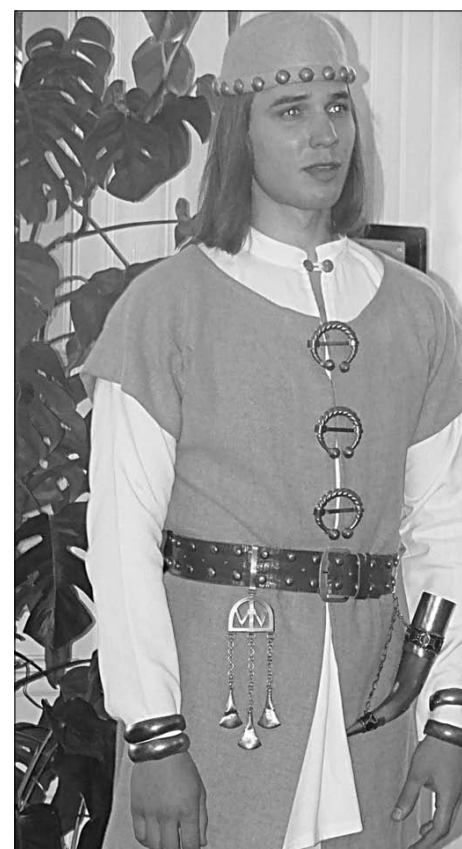
Renginyje dalyvavo žymus skulptorius, prof. Konstantinas Bogdanas, buvusi sąjungos vadė Undinė Nasvytytė, tautodailininkė Elena Andrulienė, germanistė Marija Čiurlienė, VGTU prof. Mindaugas Kazimieras Leonavičius, Nacionalinės dietetikos federacijos prezidentė, doc. Laisvūnė Petkevičienė, vienas geriausių Europos parko kūrėjų Gintaras Karosas, Vilniaus krašto bajorų vado pavaduotoja kultūros reikalams Elona Varanaušienė, Valdovų rūmų paramos fondo valdybos narys Edmundas Kulikauskas, Veliuonos dvaro savininkė, vertėja, baronaitė Olga Vakselytė, Istorinio klubo „Prūsai“ pirmininkė Milda Janiūnaitė kt. svečiai.

Pirmoje šio iškilmingo renginio dalyje

skaitovai Agnė Sabulytė ir Jonas Sakalauskas perskaitė dvi ištraukas iš Justino Marcinkevičiaus dramos „Mindaugas“, o Vilniaus muzikos mėgėjų simfoninio orkestro styginių kvartetas su Birute Januškiene, Ligita Butyte, Zita Karpavičiene bei Kazimieru Apanavičiumi priešakyje atliko Juditos Vaičiūnaitės (1937–2001), Volfango Amadejaus Mocarto (1756–1791), Džordžo Frideriko Handelio (1685–1759) ir kt. kompozitorių kūrinius.

Bajorų rūmų Baroko salėje, svečiams nuostabų furšetą surengė restorano „Taurakalnis“ darbuotojai.

Antra renginio dalis buvo ypač įdomi, turininga ir linksma: pasaulinio lygio pianistės Audronės Eitmanavičiūtės, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Kauno fakulteto docentės Sabinos Martinaitytės bei jos mokinio Liudo Mikalausko nepakartojamai atlikti Giedriaus Kuprevičiaus,

Skaitovas Jonas Sakalauskas

Stasio Šimkaus, Frenko Sinatros miuziklai, operėčių ir operų ištraukos sukėlė audringas bajorų ovacijas.

Svečiams buvo pristatyta Kazimiero Mackevičiaus bei fotografo Rimo Vilavičiaus istoriškai informatyvi knyga „Tarpukario bajorai fotografijose“. Kupini išpūdžių bajorai perėjo į Bajorų rūmų Renesanso salę, iš kurios balkono mėgaudamiesi architekto Eduardo André parko panorama, aptarinėjo istorines temas.

Vilniaus dienoraštis

(1915.XII.26 – 1919.XI.26)

Kun. Pranas BIELIAUSKAS

Tęsinys. Pradžia Nr. 23 2007

Dabar po sunkių darbų važiuoja pasilsėti, bet kartu ir toliau sodžiuje darbuotis.

Kun. J. Stankevičius sakė, kad kun. J. Bakšys kartu su mumis nukentėjęs nuo Valdytojo K. Michalkevičiaus, bet tiki, kad jis grįš į Vilnių. Kun. Reinys kalbėjo pabrėždamas kun. J. Bakšio norus, kad užbaigęs užsienyje aukštesnius mokslus galėtų dirbti mieste, o ne provincijoje. Bet, vadinas, štai kas atsitinka, matome: kun. dr. J. Steponavičius išvytas į Sumiliškės, kun. prof. J. Skruodys – į sodžių, kun. Grigonis – į sodžių, kun. prof. Brazys – į sodžių ir pagaliau kun. dr. J. Bakšys – į sodžių. Lieka mažai mūsų, darbininkų, Vilniuje, darbo visose srityse labai daug.

L. Gira sakė, kad kun. J. Bakšys išvažiuoja ne kaip nugalėtas, bet kaip nugalėtojas.

Kun. dr. J. Bakšys į tai pusiau ironiškai atsakė, kad jis esąs daug nusikaltimų padaręs: Valdytojo buvo skirtas į Balstogę vikarauti – nenuvykęs; Vilniuje skirtas į Šv. Jokūbo bažnyčią, šv. Jono ir net Sumiliškės – visų šių vietų atsisakęs. Dabar J. E. vyskupo J. Matulevičiaus tėvišku patarimu vyksta į Merkinę vikarauti.

Turiu pastebėti, kad kun. dr. M. Reinys nuoširdžiausiai kalbėjo, iš gilaus įsitikinimo, kad kun. J. Bakšio išsiuntimu Valdytojas sumažina mūsų darbininkų skaičių, kai tuo tarpu lenkai turi daug įvairių organizacijų ir vadų. Netgi vokiečių kun. F. Mukermaną dar jiems paskyrė.

Sausio 30 diena. „Laimės“ kooperatyvas pardavinėja po du svarus druskos. Kadangi kitose krautuose jos nėra, tai čia didžiausia kamšatis žmonių iš viso miesto. Tiesa, druskos pas žydus yra, tik krikščionys negali gauti. Duonos svaras – 4 rubliai.

Man lenda į galvą mintys, kad čia atėjus bolševikams gali būti sunkiau atgauti Lietuvos nepriklausomybę. Juk atėjo tie patys rusai, tik prisidengę kitokia valdžios santvarka. Dabar vėl galės tvirtinti, kad Lietuva caro laikais buvo Rusijos vidaus reikalas, ir dabar turi taip likti.

Bolševikų networka viršija supratimą. Jau beveik mėnuo, kai jie čia sėdi, užsekvstravo visas miesto sandėliuose esančias malkas ir niekam neišduoda. Centro komitetas, skyrius, skalbykla, kai kurios prieglaudos visai jau neturi kuro. Privačiai žmonėms vežti į miestą malkas uždrausta, ar šiaip jau nuveža už kerėnkas“. Nuo Ano pas Kaipą, o nuo šio vėl pas Erodą vaikščiodami po įstaigas įkyriai reikalavo viens paskui kitą K. K. Daunoras, Pajėda, V. Petronis, Čarneckis; o malkų kaip nėra, taip nėra. Vargingiems miesto žmonėms labai sunku su kuru. 1917 m. sausį mokėta už žirnių pūdą 12 rub., dabar gi nuo 80 iki 100 rublių Duonos svaras 7½ rublio.

Sausio 31 diena. Kai kurios liaudies virtuvės jau uždamos. Varguomenė neturės kur gauti pigių pietų, šiltos sriubos.

Švietimo komisariate buvo susirinkimas. Lietuviai balsavo prieš komunistus, kiti visai išėjo iš salės.

Vasario 2 diena. Grabnyčios. Vyskupas J. Matulevičius laiko Katedroje sumą. Žmonių daugiau negu kitais buvusiais metais.

Kunigas K. Čibiras skaitė „Vyčiams“ paskaitą.

Šv. Mikalojaus salėje steigiamasis Liaudies sąjungos susirinkimas. Kun. J. Vailokaitis aiškina tos sąjungos organizavimo tvarką ir jos uždavinius. Dalyvauja daugiausia tarnaitės. Įsirašė per 100 žmonių.

Didžiojoje prieglaudoje vyresniųjų mergaičių „Švč. Marijos nekalto prasidėjimo“ visuotinis kuopos narių susirinkimas. Į jų kasą kun. P. Dogelis davė 10 aš 11 rublių.

2 val. popiet buvo „Laimės“ kooperatyvo valdybos posėdis. Nutarta siųsti Daunorą į Jiezno apylinkę kooperatyvo „Laimė“ nariams maisto produktų.

Dr. V. Nagevičius grįždamas dr. J. Basanavičiaus pranešė, kad manoma steigti Vilniuje muziejų. Tam tikslui bolševikai yra pažadėję skirti tinkamas patalpas ir sekvstruoti visų gyventojų muziejinius daiktus. Tai turi būti vienas visos Lietuvos didelis muziejus. Steigėjams manau pranešti, jog Popų g. pas sulenkėjusį lietuvių Šutiną yra nemažai senovinių iškasenų ir kitų retenybinių rinkinys. Juk seniui mirus gali būti tie visi daiktai išvogti ir patekti į kažkieno privačias rankas.

Mokama už kruopų svarą 8 rub., žimių 6 rub., bulvių ir griežčių 1 rub., duonos 4 rub. ir jos nėra.

Vasario 4 diena. E. Vileišienė su Žebrauskaite važinėjo į Kauną arkliais maisto parsigabenti ir naujienų. Nieko gero neparvežė. Sugrįžo be jokių nuotykių.

Centro komiteto (skyriaus) valgyklą Dominikonų g. 12 norima reformuoti kooperacijos pagrindais. Vilniaus skyriuje buvo tuo klausimu susirinkimas. Nieko nenuspręsta.

„Laimės“ kooperatyvo posėdyje vėl nutarta kuo skubiau ką nors siųsti į sodžių maisto pirkti.

Vasario 5 diena. Antrą valandą nakties vežikas atvežęs kažkokį prie mūsų namų bolševiką barasi, keikėsi. Nuo persalimo man skauda gerklę ir galvą. Užkimau. 6 val. atlaikęs mišias Katedroje, atsiguliau namie į lovą ir išsprakaitavau. Šiltai apsirengęs nuėjau į skyrių dėl malkų zitietėms parašiau prašymą bolševikei lietuvei Burbaitei; gal ji liaudies reikalus supras ir parems.

Atvažiojo iš Jiezno Leonas Babilius, vėl man atvežė maisto. Jis pasakojo, kad ties Valcininkais buvęs susirėmimas tarp raudonosios ir baltosios armijų. Tarp Kauno ir Alytaus mato skrajojančius lietuvių orlaivius.

Vilniuje kalbama, kad bolševikų ir vokiečių atstovai tariasi dėl Lietuvos sienos. Ar nemanio jie vėl Lietuvą pasidalyti. Tai būtų visai blogai.

Išvykdamas F. Kirša iš Vilniaus į Kauną man rašo: „Gerbiamasis kunige! Dovanokite, kad sumišus galvoje visiems verpetams nieku būdu nesumaniau su tamsta atsisveikinti. Todėl nors per laišką bučiuoju, ligi pasimatymo... Tikėkite, ateisime Jūsų gelbėti su Lietuvių armija! Atleiskite už visus žygius. Labų dienų ir sudiev Daunorui. Su Dievu. 1919. I. 2. F. Kirša“. (Na, laukiame).

Vasario 6 diena. Atbėgusias pas mane zitietės pasakoja, kad uždarius juostų dirbtuvę ir atleidus iš darbo darbininkes, šiosios ketina eiti pas bolševikus mane įskusti dėl atleidimo. Seselė Domicelė su Levuku išvyko namo.

Šiandien šeši raudonarmiečiai nuvarė į Lukiškių kalėjimą septynis lietuvių kareivius.

Spėjama, kad lietuvių orlaivis skraidė aukštai virš Vilniaus. Gyvenimas prislėgtas, nors duonos ir turiu.

Kaip lenkai atsiliepia apie savo regentus : 1) Pierzyna; 2) Łacina; 3) Dziecina . Arba: „Pierwszy nie grzeszy, a co drugi zgrzeszy – to trzeci rozgrzeszy“. Mūsų Tarybą pajuokia: „Ta ryba ze Smietaną. Woda wysechła – ta ryba zdechła“ .

Vasario 7 diena. Šiandien irgi septyni bolševikų kareiviai nuvarė du lietuvių kareivius į belaisvių kalėjimą.

Skaičiau komunistų išleistą atsisaukimą į darbininkus (es) nukreiptą prieš kun. F. Mukermaną, suorganizavusį „Liga Robotnicza“, į kurią jau įsirašė per 9000 lenkų, lietuvių, gudų ir net rusų. Šiandien išėjo L.R. laikraščio pirmas numeris . Komunistai šmeižia kunigą šaukdami: „Šalin su Mukermanu“.

Antakalnio vaikų prieglaudos mokykloje pamokos vyksta netvarkingai: vieni ryte, kiti vakare mokosi. Vedėja kalba vartodama barbarizmus.

Nuėjau į Zitiečių draugiją. Mergaitės skundžiasi, kad bolševikai daug žada, o nieko neduoda. Apolionija Remeikytė net buvo prisirašiusi prie jų. Dvi savaites pas juos landžiojo ir ... nė darbo, nė duonos negavusi išvyko sodžium.

Vasario 9 diena. Mano bute įvyko du susirinkimėliai: Pirmas, III skyriaus septintos kuopos Liaudies sąjungos ir antras Liaudies sąjungos III skyriaus dešimties kuopų vadovų. Iš dešimties atėjo tik šeši žmonės. Kalbėta apie organizaciją ir taisykles.

Nuėjau į Blaivininkų (šv. Mikalojaus) salę, kur dr. M. Reinys skaitė paskaitą: „Santykis tarp mokyklos ir tykybos“. Daugiausia teisių į Mokyklą turi tėvai, antroje vietoje – Bažnyčia ir tik trečioje vietoje Valstybė. Pastaroji mažiausiai turi teisės kištis į mokyklos reikalus, gali tik prižiūrėti. Patys žmonės sudaro mokyklos dvasią.

Vasario 10 diena. Pasklido žinia, kad eję 5 laikraščiai bolševikų sulaukyti. Vėl liksime be laikraščio ir be mūsų žinių. Reikės klausytis visokio šlamšto ir šmeižto. O daugiausia paskalų. Kur dingo garsinama laisvė, teisybė, vienybė, meilė... Atrodo, kad žmonės turi stiprius raumenis, o atbukusį protą, atšalusią širdį.

Visiškai uždaryta juostų dirbtuvė.

Vėliau įstojusius į Liaudies sąjungą suskirsčiau į atskiras kuopas.

Vasario 11 diena. Iš Jiezno atvažiavę žmonės pasakoja, kad Jieznas jau bolševikų užimtas. Raudonarmiečiai apsisotojo pas mano svainį Kazimierą Babilijų dvare. Paprašė rūkytų lašinių pavalgyti. Tas atnešė ne rūkytų, bet tik ką paskersto meitelio šviežios mėsos gabalą. Kareiviai buvo tokie alkani, kad iš karto nevirtą sutašė. Lietuvių nedidelis, kariuomenės būrelis mėgino bolševikus prieštintis, tačiau dėl mažo karių skaičiaus ir dėl sugedusių kulkosvaidžių, gautų iš vokiečių, turėjo pasitraukti.

Kunigui F. Mukermanui įsakyta išsinešdinti per 24 val. iš Vilniaus. Ties Šv. Kazimiero bažnyčia žmonių būriai; kiti bažnyčioje meldžiasi. Aikštėje tarp žmonių žydas milicininkas, norėdamas juos išblaškyti, paleido šūvį į viršų. Žmonės subruzdavo ir bolševikų pagalba jį areštavę nusivedė. Vienas policininkas raitas ir 5 pėsti minia išsklaidė. Lenkai traukdami sūkauja: „Tesodina kalėjiman visus ar šaudo, o kun. Mukermano neduosime“. Paslapčiomis lenkai ruošiasi sausio 15 d streikuoti ir demonstruoti prieš bolševikus.

Vasario 12 d. Šv. Kazimiero bažnyčioje vakare puė 5 val. tėvas F. Mukermanas palaimino Švč. Sakramentu žmones ir visi užsidarė bažnyčioje. Tėvo Mukermano žmonės neišleido iš bažnyčios. Jį pasiryžo ginti ir neišduoti bolševikams. Taip ir pasiliko visą naktį melddamiesi ir giedodami šv. giesmes. Naktį 12 val. vėl buvo suteiktas palaiminimas. Ryte 6 val. šv. mišios atlaikytos.

Bolševikai apsupo bažnyčią ir neleido

nei į bažnyčią įeiti, nei šioje vietoje gatve praeiti. Netgi Bokšto gatve einantį kun. P. Dogelį sulaukė ir nepraleido į Didžiąją prieglaudą mišių laukyti. Laikė apsupatą bažnyčią visą dieną. Tik pavieniui buvo leista išeiti iš bažnyčios. Vienas žmogelis, turėjęs duonos su savimi, pasiūlė kun. F. Mukermanui užkasti, bet jis atsisakė. Pasiryžo su visais badauti. Prie apsupusių bažnyčią kareivių grandinės žmonės būriuojasi, teiraujasi, kas vyksta bažnyčioje. Su kun. P. Dogeliu ėjome pro šalį ir stebėjome tą jaudinančią reginį žmonės susirūpinusius bažnyčios reikalais ir pasiryžusius ją ginti. Vyskupas J. Matulevičius parašė raštą Kapskui įrodinėdamas, kad tėvas F. Mukermanas yra pasilikęs prie šios bažnyčios ne dėl politinių ar agitacinių motyvų, jis rūpinasi vien tikėjimo dalykais. G. E. Vileišienė apsilankė pas V. Kapsuką, jis jai pasakė: „Sarmata jums užtarti tokį žmogų“. Liutkevičius pasakęs: „Šis žmogus kaip kaltūnas ant galvos. Prietaringi žmonės bijo tą kaltūno nuimti, neva jis persimeta į kitą žmogaus kūno dalį, tačiau drąsus gydytojas nukerpa tą kaltūną ir pamato, kad čia nieko blogo nesą“. Nė raštai, nė vyskupo raštas, nė intervencijos negelbėjo.

Vasario 13 diena. Ryta 4 val. bolševikai pradėjo šturmuoti bažnyčią ir šaudyti į sienas iš kulkosvaidžių. Įsiveržė bažnyčion ir nutvėrė kun. Mukermaną nuvedė į Jurgio prospekto 13 požemį. Žmonės išvaikė. Vieni verkė, kiti grumojosi bolševikams, ypač žydams, ir grasino atkeršyti. Buvo areštuota ir civilių (Grudzinska). Kai kas dar įtaria rusų popus, neva jie, nenorėdami šios bažnyčios išleisti iš savo rankų, įskundė bolševikams kun. Mukermaną.

Vasario 14 diena. 8.30 val. į Katedrą lydimas lenko bolševiko atėjo kun. J. Galaunia. Jį Jiezne kaip kleboną areštavo bolševikai, ir su lietuviais kareiviais belaisviais atvarė į Vilnių. Kleboną žada tuoj paleisti. Kun. J. Galaunia papasakojo, kad prie Jiezno lietuvių kareivių buvo apie 200. Tai jauni ir menkai kariškai paruošti vyrukai. Bolševikai šaudė prisidengę namais, mūsiškiai šaudėsi iš grynai lauke. Į nelaisvę pateko 32 kareiviai ir nekarys klebonas. Beje, lietuvių kulkosvaidžiai gedo, dėl to negalėjo gerai kautis.

Rusų „Komuniste“ didelėmis raidėmis, rašoma, kad Alytus jau paimtas ir į bolševikų rankas pateko daug amunicijos.

E. Vileišienė, O. Matulaitytė ir O. Žebrauskaite vasario 16 dieną išvažiojo į Kauną, į Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo šventę.

Vasario 15 diena. Šią dieną buvo gera nuotaika. Geresni gandai, geresnė nuotaika; blogesni – virš tavo galvos vėl apsiniaukė dangus. Mat daugelis neigia žinią, kad raudonarmiečiai būtų paėmę Merkinę ir Alytų. Bolševikai darė kratą moksleivių bendrabutyje. Rado pas vieną mokinį sugedusį seną revolverį.

Mieste sklinda gandai, kad ateinančią naktį būsia pogromai. Tik niekas gerai nežino, ar lenkai puls žydus, ar komunistai eserų .

Pasirošimas Vasario 16-ajai.

Į Centro Komitetą pas kun. P. Dogelį atėjo kun. J. Vailokaitis pasitarti, kaip iškilmingiau atšvęsti Vasario 16-ąją. Kun. Vailokaitis pasiūlė, jei galimybės paruošti kokį nors vaidinimą, pasitenkinti paskaita, Vilniaus chorą ir deklamavimu. Del publikos? „Mėginkime, – sako jis, – sukviesti Liaudies sąjungos narius. Iš to bus dviguba nauda: pasirodys Sąjungos veikla; bus šis tas nariams duota, pasirodys šios mūsų organizacijos glaudumas, sutarimas“.

Parengtas trumpas kvietimas rytdienai atvykti 7 val. rytą į Aušros Vartuose laikomas pamaldas ir vakare Krengelio salėje į vakarėlį. Išspausdinta hektografu ir vakare per (10) dešimtukes išdalinta nariams. Visa tai darėme patys. Per tris valandas darbas buvo baigtas.

Vasario 16 diena. 7 val. kun. J. Vailokaitis Aušros vartuose laikė mišias. Kun. K. Čibiras sakė pamokslą, kuriame priminė šį istorijos tokius atsitikimus, kai nelaimėje žmonės nustoja vilties ir neranda išeities, tuomet Dievas ateina į pagalbą ir išsigelbėjimas ateina iš ten, iš kur nebuvo netgi tikėtasi. Nors žmonių pamaldose buvo nemažai, vis dėlto buvo tikėtasi daugiau. Aš nesuskubau išvakarėse išdalinti visus pakvietimus. Mergaičių seminarisčių choras giedojo trim balsais.

Tęsinys kitame numeryje

...Ten, kur srauvus Merkys...

Regina NORKEVIČIENĖ, Vilnius

Merkinė. Iš vaikystės mūsų sąmonėje įsirežusi Krėvės padavimais, o daugeliui – tėviškė, išvaikščioti takai, amžinasis tėvų, senelių prieglobstis.

Į Merkinę, Mindaugo Lietuvos kraštą, dviguba šventė – Kraštotyros ir genocido muziejaus keturiasdešimtmetis ir Valstybės diena – sukvietė vietinius dzūkus, pasklidusius po visą Lietuvą, ir daugelį mūsų praeičiai bei ateičiai neabejingų žmonių.

Iškilmės pradamos pokalbiu-konferencija, kurios gaires nubrėžia muziejaus direktorė Aldona Raugaletė. Jos kalba – tai ir lyriški poezijos posmai, iškilnių svečių (seimo narių, vietos vadovų) pristatymas, ir pagarbų muziejaus kūrėjų prisiminimas. Be to, noras kartu aptarti muziejaus, Merkinės problemas, kurios svarbios ir čia gyvenantiems, ir savos gimtinės nepamiršantiems.

Atrodytų – įprastas scenarijus: sveikinimai, dovanos, gėlės – gražu, iškilminga. Dėkojama tiems, kurie verti padėkos, prisiminti tie, kurie muziejų kūrė, rūpinosi praeities išsaugojimu. Tačiau įsiklausyti ir nepamiršti išsakytų minčių kviečia dvi probleminės linijos: gili istorijos įžvalga (jubiliejus – muziejaus!) ir konstruktyvus dabarties klausimų sprendimas (juk kalbasi Merkinės žmonės ir tie, kurie nors šiandien toliau, bet gali realiai padėti).

Merkinė, renginyje kalbėjusiųjų žodžiais – dvasinis Dainavos centras. Kronikose jos pilis minima nuo 1359 m. Būtent čia, pilies mieste, 1389 m. pasirašytos Magdeburgo teisės Vilniaus miestui. Čia lankėsi karaliai, medžiojo kunigaikščiai, kūrėsi vienuolynai – mokslo, švietimo centrai. Merkinės grožį lotyniškais eilėmis apdainavo Motiejus Kazimieras Sarbievijus, Vilniaus universiteto profesorius, savo kūryba garsėjęs septynioliktojo amžiaus Europoje.

Iš senųjų raštų, aristokratiškosios tradicijos, miesto kultūros relikto ateina viena Merkinės istorijos linija, o iš dzūkiškų dainų, padavimų antra – liaudiškoji, perimta Vinco Krėvės, traukusi ir tebetraukianti žymiausių tautosakos rinkėjų bei tyrėjų.

Rūstūs istorijos žingsniai paliko Merkinėje pėdsakus nuo senųjų laikų: deginama ir vėl atstatinėjama pilis, siaubia karai, sukilimai, naikina gaisrai. Dzūkai vėl atstato savo miestą. Deja, ant buvusios rotušės pamatų carų laikais pastatyta cerkvė ir šiandien mena rusifikacijos, stačiatikybės diegimo laikus. Centrinėje aikštėje tebestovinčioje jau seniai neveikiančioje cerkvėje įsikūręs ir dabartinis Kraštotyros muziejus – visiškai netinkamose, nekūrenamose patalpose. Kenčia ir žmonės, ir eksponatai. Muziejinių entuziazmą ir mūsų kultūros skurdą saviškai iliustruoja trispalvė, besiplaikstanti po stačiatikių kryžiumi. Su nuoskauda galvoji ne tik apie šį – apie daugelį Lietuvos

muziejų, reikšmingiausių kultūros paminklų, nykstančių dėl lėšų stokos, apie jų saugotojų entuziazmą ir vyriausybės abejingumą būtent savajai kultūrai. Tokiame kontekste labai skaudus sprendimas atseikėti jau praskolintus milijardus kitos – daug turtingesnės tautos – meno reprezentacijai Vilniaus centre, tikintis užsienio turistų antplūdžio. Kas mums atsitiko, kad kertamos savosios šaknys vardan svetimų, tegul ir aukštų vertybių? Suvokiant dabarties sprendimų aroganciją, abejingumą savi praeičiai dar didesnė pagarba kelia prisiminimai apie Merkinės pedagogus, vos pasibaigus apylinkėse šurpiam karui po karo, kiek sušvelnėjus okupaciniam režimui jau šeštojo dešimtmečio pradžioje, rinkusiems eksponatus būsimajam Merkinės muziejui. Jie kaupiami mokykloje, įtraukiant į darbą mokinius, kad jauni žmonės neliktų abejingi savo krašto praeičiai. Tik 1968 m. įkurtas muziejus dabartinėse patalpose. Pirmasis direktorius – šviesaus atminimo geografijos

Dabar muziejus išgyvena ne geriausius laikus, laikosi ant dviejų moterų – direktorės ir valytojos – pečių, tačiau dirba, nepraranda vilties, telkia rėmėjus, buria muziejaus tarybą.

Labai raiškiai tarpukario nepriklausomos Lietuvos laikų Merkinės vaizdus atkūrė muziejaus tarybos narė Onutė Žemčiūgienė: Merkinė buvusi vienas didžiausių ir geriausiai besitvarkančių Dzūkijos valsčių. Savivaldybė rėmė žmones nelaimėje, kartu su mokytojais organizavo kultūrinį gyvenimą, beveik legendinis policininkas Dūdavičius reikalavo tvarkos ir drausmės. Ir buvo tvarka. Neliko mieste šiaudinių stogų – ir dėl grožio, ir saugantis gaisrų. Apie gaisro pavojų dabartiniam muziejui kalbėjo ir jo direktorė. Tad linksmai kiek pavargusius klausytojus nuteikė prof. Petro Čyro, buvusio Merkinės provizoriaus sūnaus, muziejui dovanota knyga apie gaisrinę saugą ir gelbėjimo darbus.

Žymi Čyrų giminė paliko ryškų pėdsaką Merkinės istorijoje. Provizorius, tarpuka-

Merkinėje Onutė Žemčiūgienė autentiškai ir emociškai pasakojo apie gyvenimą prieškarinio Merkinėje, kurioje vyravo darna ir tvarka puoselėjama visos miestelio bendruomenės

„Žiezmaras“ iš Kaišiadorių, kuriai vadovauja nuo Pelekiškių kilęs Juozas Krinickas, ruošėsi koncertuoti šventės dalyviams

mokytojas Juozas Vitkus. Jo vardu ir siūloma pavadinti muziejų.

Kitas entuziastas – jaunesnės kartos mokytojas, muziejaus darbuotojas – Juozas Kaupinis, skyręs savo energiją vienam tragiškiausių istorijos tarpinių – pietų Lietuvos partizaniniam judėjimui. Jo iniciatyva buvusiam mokyklos stadione – pokario metais žvyrduobėse, kur pakasti išniekinti žuvusių palaikai – įkurtas Kryžių kalnelio memorialas, įamžinantis Dainavos partizanų atminimą.

rio meto šviesuolis, Aleksandras Čyras, mokęs mylėti žmogų, mylėti Lietuvą, vadovavo Lietuvai pagražinti draugijos vietiniam skyriui. Ilgai bylinėjosi su vienu verslininku, savo malūnui patvenkusiam Stangės upelį. Tai pažeidė piliakalnį, susidarė didelė nuošliauža. Laimėjo Merkinės provizorius keturiolika teismo procesų. Už gautus pinigus gelbėtas piliakalnis, šlaitai apsodinti medžiais.

Ilsisi senoji Čyrų giminės karta smėlio kalnelyje po sūnų tvirtai sumūrytu kryžiumi,

o sūnūs – vyresnysis velionis akademikas Aleksandras Čyras ir jaunesnysis – profesorius Petras Čyras išėjo plačiais mokslo vieškeliais, bet liko Merkinei savi. Džiugu, kad ir Merkinė jų nepamiršo: muziejuje šių mokslininkų stendas, ne viena proga išsakytas siūlymas pavadinti vieną gatvę akademiko A. Čyro vardu dar laukia konkretaus sprendimo.

Apie Merkinės 2009 m. švėsančios 650 metų jubiliejų, problemas kalbėjo ir vietiniai, ir svečiai. Labai konkrečiai – tiesiog papunkčiui jas vardijo fotografas Algimantas Černiauskas, ieškojo sprendimų prof. P. Čyras, Merkinės seniūnas Gintautas Tabėra. Kokiais keliais šios problemos spęstinos – konstruktyviai aiškino merkiniečių rinktas Seimo narys Algis Kašėta: Merkinę prikelti atkuriant savivaldą, įtraukiant bendruomenę, žadinant iniciatyvą. Gal praeities pamokos – jau buvusi savivalda – būtų prasmingos ir ateičiai. Juk gražių pavyzdžių Lietuvoje yra. Nepagailėjo pakilių sveikinimo žodžių ir Seimo narys Gediminas Jakavonis.

O dzūkiškos šventės – ne tik rimtiems pokalbiams, bet ir džiaugsmui: gražiai įsikomponuoja į bendruomenę čia jau 611 metų gyvenančių totorių ainiai, atėję į iškilmes pasipuošę savo tautiniais drabužiais, nešini tradiciniu pyragu – šimtalapiu. Atvažiavęs Žiezmarų ansamblis „Žiezmaras“, vadovaujamas seno merkiniečio Krinicko, dovanojo autorinį koncertą, kurio tekstuose realūs Merkinės krašto prisiminimai. Na, o garsusis Pivašiūnų ansamblis šviesia dzūkiška nuotaika, ekspresija išjudino kiekvieną.

Moka dzūkai ir dirbti, ir švęsti. Tikėjime ir linkėjime Merkinei – tokiai šviesiai ir jaukiai – naujo atgimimo, gražaus ateinančio jubiliejaus.

Brolių Černiauskų nuotr.

Konferencijos dalyviai Dzūkijos nacionalinio parko Merkinės lankytojų centre

Europos Sąjungos Regionų komitetas: atlikti darbai ir nauji iššūkiai

„Vorutos“ pokalbis su Europos Sąjungos Regionų komiteto vicepirmininku, Vilniaus rajono savivaldybės tarybos nariu Gediminu PAVIRŽIU.

Lietuvos delegacija ES RK

Atkelta iš 1 p.

plenarinėse sesijose atitinkamus sprendimus (nuomones). Patvirtinti sprendimai keliauja į aukštesnes ES institucijas, kurios priima teisės aktus.

Jūs užimate aukštus RK ir Ekonominės ir socialinės komisijos vicepirmininkų postus. Kokiu būdu jais tapote?

Šiuo metu RK sudaro 344 tikrieji nariai (tiek pat pakaitinių) iš 27 ES valstybių. RK nariu gali būti tik asmuo turintis regiono ar vietos valdžios rinkėjų mandatą arba yra politiškai atsakingas išrinktai institucijai (asamblėjai). Kiekvienai šaliai yra skirta atitinkama kvota. Lietuvai skirtos devynios vietos. Tai nemažai lyginant su kvotomis tokių valstybių, kaip Vokietija, Prancūzija, Anglija, Italija, kurios turi po 24 vietas. RK yra politinis vienetas, todėl, kaip ir Europos Parlamente, atskirų valstybių delegatai be veiklos nacionalinėse delegacijose priklauso atitinkamoms partinėms grupėms: socialdemokratų, konservatorių, liberalų ir kt. Nacionalinės delegacijos formuojamos pagal tose valstybėse nustatytą procedūrą, dažniausiai remiantis rinkimų rezultatais. Todėl nacionalinės delegacijos sudarytos iš įvairių partijų. Lietuvos delegacija išrinko mane vadovu, tad tapau vienu iš RK pirmininko pavaduotojų ir Biuro nariu. Ekonominės ir socialinės komisijos pirmuoju vicepirmininku, pasiūlius socialdemokratų grupei, išrinko komisiją, kurioje dirba visų ES šalių narių atstovai.

Kokius klausimus naudingus Lietuvai, Jūs sprendėte Regionų Komitete?

Lietuvos atstovai RK dirba nuo 2004 m., kai Lietuva tapo ES nare. Mūsų delegacija, vertinant kitų požiūrių, ganėtinai aktyvi, geras lankomumas. Per šį laikotarpį teko svarstyti daug įvairių klausimų ir teikti savo siūlymus. Nors pagrindinis darbas atliekamas Komisijose, dažnai teikiame siūlymus ir plenarinėse sesijose. Reikia pripažinti, kad didžioji dalis jų buvo priimta. Antai, labai buvo susidomėta žmonių, neretai giminių, gyvenančių už ES ribų, santykiais, ypač, sugriežtinus sienos apsaugą. Lietuvai tai aktualu, nes ryšių už išorės rytinių ES sienų plėtotė skatina demokratėjimą tose šalyse, vidaus valdžių decentralizaciją, modernizaciją, o tuo pačiu ir Europos saugumą ir stabilumą.

Nemažai mūsų siūlymų buvo priimta svarstant migrantų integravimo į atvykusią šalį klausimus, dėmesį jiems greitesniam kalbų įsisavinimui, jų įdarbinimo, darbų saugos, apmokėjimo problemoms. Nagrinėjant galimus migrantų grįžimo kilmės šalin klausimus, buvo atsižvelgta siūlymui padėti mokytis migrantų vaikus greta priimančios šalies kalbos ir jų gimtąją kalbą, nes tai viena iš rimtų kliūčių adaptuotis vėl sugrįžus į savo gimtinę.

Svarstant jaunimo dalyvavimo visuomeniniame gyvenime problemas pateikti ir sulaukė siūlymai dėl dualinės profesinio mokymo sistemos, kurioje derinamas profesinis mokymas įmonėje ir mokykloje, kas skatina didesnę jaunų žmonių profesinę integraciją. Taip pat pritariama praktiškiems siūlymams platesniam jaunimo supažindinimui su vietos valdžios institucijų veikla, jų dalyvavimu kaip vietos tarybos narių padėjėjais ir kt. Daug dėmesio sulaukė diskusija dėl suaugusiųjų mokymosi veiksmų plano (Mokyti niekada nevėlu) ir kt.

Ne mažai diskusijų kyla dėl kalbų naudojimo ES institucijose. Lietuvių kalba nors yra pripažinta oficialia kalba, tačiau naudotis ja retai galime, todėl kaip ir kitos mažesnės šalys reguliariai keliame šią problemą.

Labai dažnai nagrinėjamos Lisabonos strategijos, naujos ES sutarties problemos. Organizavome Lietuvoje RK Prezidento Peter Straub atvykimo į Lietuvą darbotvarkę, priėmė jį pirmieji valstybės asmenys, susitikimų metu buvo aptarta daug abi puses dominančių klausimų. Man gerai įsiminė jo ne kartą pasakyti frazė: „Pasitiekėkite regionų ir vietos valdžią. Patikėkite jiems daugiau sričių; suteikite jiems lėšų vystymuisi finansuoti. Taip Jūs suteiksite pasitikėjimo savimi visai šaliai, ypač jaunimui, kuriam rūpi, kas jo laukia gimtinėje“. Organizavome vienos iš komisijų išvažiuojamąjį posėdį Vilniuje, kur kitų ES šalių kolegos galėjo tiesiogiai susipažinti su Lietuvos pasiekimais, esama situacija ir tikrove. Susitinkame su vietos gyventojais, lankomės mokyklose, kuriose su vyresnių klasių moksleiviais diskutuojame ES ir šalims narėms bei gyventojams rūpimais klausimais.

Kadangi gyvenate Vilniaus rajone, kuriame ypač aktuali kalbų tarpusavio sąveika, kaip Jums iš Briuselio atrodo šios problemos ir ką apie tai galvoja Briuselio valdininkai?

Briuselyje, ES institucijose šiuo metu - 23 oficialios kalbos. Dokumentai, kurie atsinešiami RK nariams svarstymui pastaruoju metu praktiškai dažnai būna išversti į gimtąsias kalbas. Tačiau posėdžių metu, vertimai visada užtikrinami anglų, prancūzų, vokiečių, labai dažnai italų, ispanų kalbomis. Iš naujai įstojusių šalių beveik visada yra vertimai lenkų, rumunų kalbomis. Tad kitų šalių, tame tarpe ir Lietuvos pasiuntiniams tenka kalbėti ta kalba, kuri yra geriau žinoma. Tai apsunkina diskusijas, nes kalbantys gimtąja kalba visada turi tam tikrų pranašumų.

Niekada ir niekam nekylo abejonių, kad gyvenantys ES šalyje turėtų problemų ar būtų svarstoma dėl valstybinės kalbos šalyje žinojimo būtinumo. Tas visiems savaime aišku – privalo žinoti valstybinę kalbą, net migrantai skatinami kuo greičiau įsisavinti

tos valstybės, kurioje apsigyveno kalbą dėl jų pačių ekonominės, socialinės, kultūrinės gerovės ir spartesnio integravimosi į tos valstybės visuomeninį gyvenimą.

Ką mąsto Briuselio valdininkai man sunku atsakyti. Ten daugelis jų kalba keliomis kalbomis. Bet pasikeičiant nuomonėmis tarp kolegų, vienareikšmiai sutinkama, kad būtina gerbti tautinių mažumų kalbą, bet ja kalbantys privalo gerai žinoti valstybinę kalbą.

Lietuvos žiniasklaidoje gana dažnai minimas Euroregionas „Nemunas“. Kas tai yra ir kokia jo nauda ir reikšmė?

Europoje yra daug Euroregionų. Tai juridiniai vienetai, kurie apjungia kaimyninių šalių savivaldybes ir sprendžia bendras problemas, dažnai susietas su komunikacijų vystymu, aplinkosauga, turizmu, įvairia, naudinga vietos gyventojams informacija ir t.t. Lietuvoje yra keli Euroregionai: „Nemunas“, „Ežerų kraštas“, „Saulės“, „Baltijos“.

Euroregionas „Nemunas“ sujungia arčiau esančias Baltarusijos Gardino srities, Lenkijos Palenkės vaivadijos, Kaliningrado srities, Lietuvos Marijampolės, Alytaus, Šalčininkų, Švenčionių, Trakų ir Vilniaus rajonų savivaldybes. Euroregionas užmezgęs ryšius su Kalin-

svarbias programas. Pažymėtinos iš jų: „Turizmo informacinio tinklo ir bendradarbiavimo vystymas“, „Kempingų plėtra Lietuvos ir Lenkijos pasienio regione“, „Turizmo objektų ženklavimas Euroregione Nemunas“ ir kt. Tokių su ES pasieniu institucijų veiklos reikšmė dar padidėjo, įsiliejus į Šengeno erdvę.

Kokius klausimus dar šiemet numato spręsti Regionų komitetas savo posėdžiuose ir sesijose?

Kiekvienais metais pirmojoje RK plenarinėje sesijoje patvirtinama preliminarinė komisijų darbo programa. Iki metų pabaigos RK numato priimti dokumentus dėl „Kovos su terorizmu stiprinimo: vietos ir regionų valdžios institucijų dalyvavimas“, „Dėl piliečių teisių“, „Dėl bendros imigracijos politikos“, „Dėl miestų diplomatijos“, „Dėl ekologiškesnio transporto sektoriaus“, „Dėl žemės ūkio produktų kokybės politikos“, „Pagrindų direktyva dėl vartotojų sutartinių teisių“, „Dėl Europos mažųjų įmonių įstatymo“, „Dėl koncesijų suteikimo tvarkos“, „Dėl vienosidų sąlygų taikymo ne darbe principų“, „Dėl žiniasklaidos pliuralizmo“, „Europos kaimynystės politika: darbas kartu siekiant gerovės, stabilumo ir saugumo“ ir kt. aktualūs klausimai.

Lietuvos delegacija ES RK

Išvažiuojamojo komisijos posėdžio metu

ingrado, Gardino sričių savivaldybėmis didina bendradarbiavimo galimybes tarp kaimyninių šalių, minėtų sričių gyventojai tiesiogiai pamato gyvenimo pokyčius, demokratijos prielaidas. Skiriamos ES lėšos sudaro galimybę vystyti visoms kaimyninėms savivaldybėms

Neatmetu, kad programa gali pasipildyti ir kitais svarbiais klausimais, kuriuos kelia dinamiškas šiuolaikinis pasaulis.

Dėkoju už pokalbį.
Kalbėjosi Juozas VERCINKEVIČIUS

Vilnius – XX amžiaus I dešimtmečio tautinio atgimimo centras Lietuvoje

Prof. Bronius GENZELIS, Vilnius

Prof. Bronius GENZELIS

Tęsinys. Pradžia Nr. 13

Lietuvos menininkai įsiliejo į bendrą europinės kultūros foną. Jie dalyvauja įvairiose parodose už Lietuvos ribų: įeigu pradžioje individualiai, tai vėliau kaip lietuvių kultūros reprezentantai. Užsienio šalyse pasigirsta lietuvių menininkų balsai. Susilaukia pripažinimo M.K. Čiurlionis. Jis tampa lietuvių menininkų simboliu. Taip atkreipiamas dėmesys į Lietuvos menininkų būvį. Vienas renginys stimuliuoja kitą.

1907 m. sausio 9 d. Petro Vileišio namuose Vilniuje buvo surengta pirmoji XX a. lietuvių dailės paroda. Jai buvo atrinkti geriausi lietuvių menininkų darbai, išleisti lietuvių, lenkų ir rusų kalbomis katalogai. Paroda kėlė pasididžiavimo savo menu jausmą, atskleidė lietuvių meno savitumą. Organizuojant ją, kilo idėja įsteigti Lietuvių dailininkų draugiją, kuri rūpintųsi lietuvių meno reprezentavimu, menininkų buitimi, parodų rengimu.

1907 m. rugsėjo 2 d. buvo įsteigta Lietuvių Dailės draugija, kurios pirminį branduolį sudarė 19 asmenų (M.K. Čiurlionis, A. Žmuidzinavičius, P. Rimša, A. sir J. Vileišiai ir kiti), kuri vėliau išaugo iki 400 narių. Draugija taip suformulavo savo tikslus: „1. Plėtoti ir lavinti lietuvių dailę. 2. Vienyti ir artinti visų šakų artistus. 3. Teikti medžiagiškąją ir doroviškąją pagalbą artistams ir dailininkams, ypač tiems, kurie nori lavintis savo specialiskumuose. 4. Lavinti dailės skonį tarp Lietuvos žmonių. 5. Rinkti dailės darbus įvairiuose žmonių tvėrimo apsišėiskimuose“.

Tai buvo ne deklaratyvūs lozungai, o veikimo programa. Jos iniciatyva organizuojamos viena po kitos parodos. Lietuvių periodinėje spaudoje pasigirsta menininkų balsai meno teorijos, estetikos klausimais. Taip pamažu lietuviybės idėja patraukia vis daugiau Lietuvos inteligentijos.

Suprasta, kad negali normaliai vystytis visuomenė, neturėdama savo mokslo ir mokymo įstaigų tinklo. Lietuva ir po 1905 m. neturėjo nei vienos aukštosios mokyklos, mokslo įstaigos. Išliko Vilniaus universiteto atkūrimo idėja. 1905 m. rugpjūčio 12 d. ją suformulavo Lietuvių mokytojų sąjungos Steigiamasis suvažiavimas. Panašias idėjas kėlė įvairios kultūrinės ir politinės organizacijos, tarp jų ir rusų, kurios norėjo matyti Vilniuje aukštąją mokyklą. Caro administracijai buvo rašomos petijcijos – ryškiausia pasirašyta Aleksandro Dambrausko, Jono Jablonskio, Kazimiero Jauniaus, Jono Mačiulio (Maironio), Petro Vileišio, Felikso Zavadskio, žinomo lenkų ir rusų kalbininko Jano Baudouin de Courtenay ir kitų kultūros veikėjų.

Rusijos vyriausybė, nepateikdama kokių nors rimtesnių argumentų, atidėliojo problemas sprendimą atėičiai. Taip užsitęsė iki Pirmojo pasaulinio karo. Vilniaus visuomenė, nelaukdama vyriausybės sprendimo, suprato, jog būtina patiems pagal savo išgales pasirūpinti mokslo būkle savajame krašte, tikintis, jog anksčiau ar vėliau Vilniaus universitetas bus atkurtas. Tuo pačiu suprasta, kad aukštosios mokyklos

be išankstinio pasiruošimo neįsteigsi. Mąstyta, kas jame dėstys. Dalis jaunuolių studijavo ne tik mediciną ir teologiją, bet ir kitus dalykus, jaučiant jų poreikį. Ruošėsi darbui aukštoje mokykloje.

Lietuvoje jau senokai gvildenta mokslo institucijos įsteigimo idėja (prisiminkime Simoną Daukantą, Motiejų Valančių), kuri visapusiškai tyrinėtų lituanistinius dalykus. Ši idėja vėl išliko XIX a. pabaigoje. Dar studijų metais tokias mintis puoselėjo Jonas Basanavičius. Pasak kurio, pirmai pradžiai reiktų bent visuomeninės Mokslų draugijos. Rytų Prūsijoje J. Basanavičiaus ir Jurgio Zauerveino iniciatyva buvo įkurta „Birutės“ draugija. Jono Šliūpo pastangų dėka JAV pradėjo veikti „Lietuvių Mokslo Draugystė“, vėliau – „Tėvynės Mylėtojų Draugija“. Tai buvo pirmosios mokslo tyrimo institucijų užuomazgos, bet jos veikė skirtinguose kraštuose, atokiau nuo Lietuvos.

Lietuvos šviesuomenė suvokė, jog būtina suburti vieningą, pajėgesnę organizaciją negu iki šiol veikusios draugijos, ir ji turėtų įsikurti Vilniuje. Tuo klausimu J. Basanavičius sukvietė pasitarimą, kuriame buvo sudaryta komisija (J. Basanavičius, J. Jablonskis, P. Matulionis, kun. J. Stankevičius ir J. Vileišis) įstatams bei veiklos programoms parengti. J. Basanavičius, kaip ir S. Daukantas, mintijo, kad tokia draugija padės pamatus būsimajai Lietuvos Mokslų Akademijai. 1907 m. balandžio 7 d. Vilniuje įvyko steigiamasis Lietuvių Mokslo Draugijos susirinkimas. Jame buvo išrinkta valdyba (pirm. J. Basanavičius), nubrėžti artimiausi jos uždaviniai ir numatytos veiklos gairės ateičiai.

Draugija įkūrė biblioteką, archyvą (jis susidėjo iš dviejų dalių: istorinių dokumentų ir tautosakos rinkinių), muziejų. Draugijoje veikė Etnografijos, Archeologijos, Istorijos ir Gamtos skyriai. Kiekvienas Draugijos padalinys turėjo aiškiai apibrėžtą darbo barą, pavyzdžiui, archeologijos tyrinėjo įkapes, rinko kasinėjimo metu rastą medžiagą, ją inventorizavo, aprašė. Draugija rūpinosi aktualių knygų leidyba, jų platinimu. Ji tapo lietuvių susibūrimo vieta. Mokslo draugija savo struktūra priminė daugelyje šalių veikusias Mokslų akademijas, tik skirtumas tas, kad jos buvo savų vyriausybii finansuojamos, jose dirbo etatiniai mokslininkai, tuo tarpu vilniškėje – visuomenininkai. Nepaisant to, ji išvarė gilią vagą mūsų kultūros istorijoje.

Šiame laikotarpyje lietuvių skaitytojas gimtąja kalba susipažįsta su pasauline literatūra. Lietuvą įvairiais keliais pasiekia modernizmo apraiškos Vakarų kultūroje. Lenkija nustoja buvusi vieninteliu keliu į kitų šalių kultūras. Taip Lietuva brendo intelektualiai.

XX a. pradžioje aiškiai susiformavo lietuviškumo, etnografinės Lietuvos samprata, palaipsniui atsisakoma nuo LDK idėjos. Vilnius tampa lietuviškumo idėjos jungikliu. Dabar neteko prasmės kategoriška miesto ir kaimo, bajorijos ir valstietijos priešprieša, kuri dar taip neseniai rutuliotą, nes viena dalis miestiečių ir smulkii bajorų tarsi sugrįžo į tautą (Ramūnas Bytautas ir Oskaras Milašius ryškūs to sugrįžimo pavyzdys), o kita – negrįžtamai nutekėjo į kitas tautas. Dabar tapo svarbiau ne kokia kalba šnekėjo tavo tėvai ir kokiam luomui jie priklausė, o kaip elgiamasi dabar. Aiškesnėmis tapo Lietuvos ir lietuvių kultūros definicijos, bet dalis problemų, ypač teorinių išliko.

Kodėl toks didelis lietuvių skaičius nutautėjo? O gal mūsų krašte apsigyveno atvykėliai? Ši problema buvo ypač aktuali vilniečiams. Kaip atsitiko, kad senoje Lietuvos sostinėje prislopo lietuviškas žodis? Ją apleido lietuviai? Ar jame įsikūrė vien atvykėliai? Tokios mintys kedeno nė vieno lietuvio galvą.

Į šiuos klausimus mėgino atsakyti „Aušrinėje“ R. Bytautas. Anot jo, šis klausimas aktualus ir kai kurioms kitoms tautoms.

Pagrindinė lietuvių nutautėjimo priežastis klasinis egoizmas. „Aristokratas, – rašė R. Bytautas vilniškėje „Aušrinėje“, – jautėsi kitos tautos sąnariu. Jis kalbėjo svetima liaudžiai kalba, bet buvo jo minčių pasaule, kurioj jis gimė ir augo.<...>. Priimti liaudies kalbą ir skelbti jos tautišką atgimimą, reiškė jam išsižadėti savo tautystės.<...>. Jo socialinė padėtis baudžiatvos laikais suteikdavo visišką poelgių laisvę ir progą be klūčių tenkinti savo geidulius“. Prasidėjus tautiniam atgimimui, mąstė R. Bytautas, dažnam parūpo: kas jis esąs, kame glūdi jo šaknys? Tada ir prasidėjo vienų sugrįžimas prie savo kamieno, kiti pasuko į tą pusę, prie kurios jautė savo prisirišimą. Dėl to dalis Lietuvos bajorų tolimesnį savo likimą susiejo su Lenkija.

Kitas nemažiau svarbus klausimas lietuviškumo įsitvirtinimui negu kilmės problema literatūrinės kalbos susiformavimas ir vartojimas. Dėl to svarbu turėti aiškį nuovoką lietuvių kalbos kilmės bei sandaros klausimais. Kaip esame pastebėję, kalbos dalykus pirmieji pradėjo tyrinėti Rytų Prūsijos lietuviai. Vėliau į šį procesą įsijungė įvairūs pasaulio kalbininkai. Šie motyvai rado atgarsio Rusijos okupuotoje Lietuvos dalyje. Joje subrendo žymiausi Lietuvos kalbininkai: Jonas Jablonskis, Kazimieras Jaunius, Kazimieras Būga. Susirūpinta lietuvių kalbos norminimu. To reikalavo literatūrinės kalbos formavimasis, vartojimas viešajame gyvenime. Pagaliau bendrinės kalbos buvimas – tautos jungiklis. Nors nuo pirmosios lietuviškos knygos pasirodymo jau buvo praėjo daugiau kaip trys šimtmečiai, tačiau vieningos rašybos neturėta. Kas kaip išmanė, taip ir rašė. Dažnas laikydamas save nenuginčijamu autoritetu, nors tuo pat pripažino, kad tokia situacija nenormali. Reikalingas buvo argumentuotas žodis, kurį ir tarė J. Jablonskis.

Pasak jo, bendrinės literatūrinės kalbos pamatas – žmonių šnekamoji kalba, todėl jis domėjosi kaip tą ar kitą žodį vartoja kaimiečiai. J. Jablonskis drauge su Petru Avižoniu parengė ir 1899 m. Peterburgo lietuvių studentų šapirografu padaugino „Lietuvišką gramatikėlę“. Darbelis buvo skirtas grynai praktikos poreikiams. Šios idėjos išplėtos didžiulę įtaką lietuvių kalbos norminimo istorijoje turėjusioje „Lietuvių kalbos gramatikoje“ (1901). Joje nuosekliai buvo išdėstyta lietuvių kalbos norminimo programa. Vėliau ši nekartą papildytą veiklą J. Jablonskis perleido. Mat tuo metu gausėjo lietuviškai rašančių bei kalbančių žmonių skaičius, tarmiškumai trukdė bendravimui ir bendrinės kalbos įsitvirtinimui.

Ypač ši problema suaktualėjo, atgavus lietuvišką spaudą, teisę steigti lietuviškas mokyklas. Persikėlus J. Jablonskiui į Vilnių ir pradėjus redaguoti „Lietuvos žinias“, pagyvėjo lietuvių literatūrinės kalbos norminimas. Jis stengėsi pagelbėti visiems, kam rūpėjo gimtosios kalbos būklė. Taisė „Aušros“ draugijos knygių kalbos dalykus. Į J. Jablonskį lygiavosi ir kiti lietuviškos spaudos darbininkai. Jo autoritetas ir patarimai, visiems, kam rūpėjo lietuvių raštija, susilaukdavo jo patarimų. Vilnius tapo faktišku lietuvių kalbos norminimo centru. J. Jablonskis siekė sulietuvinti iš kitų atėjusius terminus, tiksliau: ieškojo jiems lietuviškų atitikmenų. Ne visi jo pasiūlyti terminai prigijo. Svarbiausias jo tikslas – apsaugoti mūsų kalbą nuo barbarizmų, kurie skverbėsi į lietuvių kalbą, ardė ją. Jis konsultavo ir tvarkė mūsų periodikos kalbą. 1911 m. J. Jablonskis parengia ir išleidžia „Lietuvių kalbos sintaksės“ pirmąją dalį, aptarė lietuvių rašytinės kalbos struktūrą, loginę minčių seką. Jis padėjo teorinius pamatus lietuvių literatūrinei kalbai. Todėl pagrįstai yra vadinamas lietuvių literatūrinės kalbos tėvu.

To meto mūsų kultūrininkai buvo daugiadarbiai: reikėjo užpildyti daugelį mūsų kultūrinio gyvenimo spragų. Vyko dailės parodos, atsiskleidžia talentingi menininkai, būtina su jų kūryba supažindinti lietuvių žiūrovą. Reikia darbo griebtis patiems. Taip R. Bytautas siekė atsiliiepti į visas tuometinės Lietuvos dvasinio gyvenimo aktualijas. Jis padėjo įkurti kultūrologinį žurnalą „Aušrinė“. Jame R. Bytautas paskelbė įdomų straipsnį apie 1908 m. gegužės mėn. Kaune vykusią dailės parodą. Jis įrodinėjo, kad realizmo negalima supaprastinti: juk simbolizmas taip pat išreiškias tikrovę, tik apibendrintai, poetiniais vaizdais. „Prie tokių paveikslų priklauso Čiurlionio paveiksłai <...> Jie visi yra gražūs, poetiški palyginimai, – pastebėjo R. Bytautas. – Kas sakosi jų nesuprantas dėl tikrumos iškreipimo, tas neturi savo sieloje poezijos jausmo <...>. Tikrumos „iškreipimas“ čia ne tik leistinas, bet ir reikalingas įspūdžiui pasiekt.“

Formuojasi lietuviška dailėtyra, kalbotyra. R. Bytauto nuomone, kalba yra tautos saviraiškos forma, sudaro jos kultūrinio bendravimo pamatą. Tautos tarpusavyje skiriasi savo kultūra. kiekviena tauta turinti ypatingą savo raštiją, meną, poeziją, mitologiją. Tai sudaro tautos dvasinį fondą. „Tautos ribose susitveria kultūros tradicija <...>. Tautiečius vienija bendrinė kalba, bendrinė raštija ir menas, kurie peni jų dvasią, ir augina, apskritai, bendrinė kultūra, po kurios įtekme išaugo jų visų dvasiška asmenybė“.

XX a. pirmasis dešimtmetis – fenomenalus Lietuvos istorijoje. Nežinome kitų tautų, kuriuose per tokį trumpą laiką būtų tiek padaryta. Ir viskas susieta su Vilniumi, kuris savyje absorbavo krašto kultūrinės ir politinės pajėgas, nepriklausomai nuo to, ar jie tada gyveno, ar leido savo kūrybą, dalyvavo čia rengiamuose renginiuose.

Šiame laikotarpyje lietuvių kalba tampa ne tik meno, bet ir mokslo populiarinimo kalba, ją rašomi filosofiniai traktatai, statomi spektakliai, žodžiu ji tampa viešo gyvenimo kalba, nors dar netapo oficialiąja valstybės kalba, bet tam pateikė paraišką. Taip XX a. pirmajame dešimtmetyje daugelis etnografinės Lietuvos gyventojų pareiškė norą būti lietuviais, o ne lenkais, rusais ar vokiečiais. Vilnius tampa to judėjimo epicentru. Jame veikia Lietuvių mokslo draugija, leidžiama lietuviška periodika, organizuojamos dailės parodos. Čia pradeda skambėti lietuviškas žodis teatruose, skamba lietuviškos dainos, pagaliau čia labiausiai parūpo lietuvių literatūrinės įtvirtinimas viešajame gyvenime. Tai – jau ne atskirų asmenų veikla, o organizuotas veikimas.

Reziumuojant, kas tame laikotarpyje padaryta, akivaizdu, kad valstybės atkūrimo išvakarėse lietuvių kultūra atsiskyrė nuo lenkų visais parametrais ir kad mes įžengėme į naują mūsų kultūros raidos tarpsnį.

Ši takoskyra ypač išryškėjo Vilniuje, kuriame susibūrė pagrindinės intelektualinės pajėgos. Lietuvių kultūros plėtotės nesustabdė ir prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas, nors pradėjusi formuotis lietuvių inteligentija buvo perskelta: vieni pasitraukė į Rusijos gilumą, kiti liko vokiečių okupuotame krašte, bet ji veikė kaip vieningos Lietuvos atstovybė.

Vilnius atgijo kaip Lietuvos sostinė ir dėsnina, kad jame 1918 m. vasario 16-ąją d. buvo paskelbtas Lietuvos Nepriklausomybės Aktas.

1. Basanavičius J. Rinktiniai raštai. Vilnius: Vaga, 1970. P.243.
2. Višinskis P. Kas tai yra konstitucija? Vilnius: 1906. P.6.
3. Greimas A.J. Iš arti ir iš toli. Vilnius: Vaga, 1991. P.31.
4. XX a. Lietuvių Dailės istorija (1900 - 1940). T.I. Vilnius: Vaga, 1982, p.24.
5. Bytautas R. Tauta ir tautiškoji sąmonė // Problemos, 1988. Nr. 39, p. 111.
6. Bytautas R. Aplink mūsų dailės parodą // Draugija, 1908. Nr. 17, p. 26.
7. Ten pat, p.112.

Jie rūpinosi varniškių sveikata

Algirdas Jonas PURTOKAS

Tėsinys. Pradžią Nr. 13

Šeštadieniais ir sekmadieniais, pasitelkęs budinčią seselę, trumpindavo šunims žarnas ir stebėdavo, kaip jos sugyja. Budinčios sesutės būdavo labai nepatenkintos, kad reikėjo asistuoti šunų operacijose.

Mirus akušerei Mačerauskienei, į Varnius iš Kaltinėnų ligoninės gimdymo skyriaus atkeliamą akušerę Janina Jasaitytė-Armalienė, gimusi Kelmės valsčiuje, Gaurylių kaime. Baigusi Kauno Prano Mažylio akušerių mokyklą, ji turėjo visas galimybes likti Kaune, bet, būdama kaimo vaikas, pradėjo darbą Kaltinėnuose, tęsė Varniuose. Dirbo akušere, vyresniąja medicinos sesute. Iš vaikystės mėgo gamtą, domėjosi augmenija. Savo pomėgius sėkmingai įgyvendino padėdama tvarkyti ir gražinti Varnių ligoninės aplinką. Aktyviai dalyvavo meno saviveikloje, turėdama gerą balsą dainavo tiek chore, tiek ansambliuose. Buvo Varnių miesto moterų tarybos pirmininke. Padėjo rinkti medžiagą apie Varnių ligoninę ir jos darbuotojus.

1949 m. į Varnių polikliniką atvyko dirbti gydytojas stomatologas Borisas Bumšteinas. Jis gimė 1922 m. Charkovo gydytojo šeimoje, mokėsi Frunzės medicinos institute. Prasidėjus karui savanoriu išėjo į frontą ir tapo karo chirurgo, stomatologu. Po demobilizacijos dirbo Kretingoje, Telšiuose ir 33 metus iki gyvenimo pabaigos – Varniuose. Šį gydytoją mena varniškiai ir aplinkinių kaimų gyventojai, nes buvo dažnas svečias Janapolės, Vidmantų, Drobūkščių, Nevardėnų bei kitose mokyklose. Dalyvavo susitikimuose su mokiniams kaip karo veteranas. Taisydamas dantis, norėdamas atitraukti dėmesį, mintinai deklamavo Puškino, Lermontovo eiles ir poetas, o tai trukdavo kartais net apie 15-20 minučių.

Net 36 metus Varniuose felčerių dirbo Feliksas Ubartas, gimęs 1916 rugsėjo 16 d. Pašauktas atlikti karinės prievolės nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje, 1938 m. baigė Kauno karo ligoninėje sanitarijos puskarininkų mokyklą ir pradėjo dirbti Varniuose. Nuo 1950 m. jam teko laikinai eiti felčerio-akušerio pareigas Janapolės, Žarėnų, Pavandenės, Kaltinėnų ambulatorijose. Dirbdamas Varniuose, organizavo ligoninės personalo meno saviveiklą, gerai grojo akordeonu, vadovavo ligoninės chorui. Visada buvo linksmas, neišdidus, judrus, su visais pažįstamas. 1977 m. išsikėlė gyventi į Telšius.

1953 m. ligoninė išsiplėtė iki 35 lovų. Vyr. gydytoją A. Bacevičiūtę pakeitė Jonas Remėza. Sanitarijos epidemijos stočiai vadovauja gydytojas Vytautas Balys. Ilgai ar trumpai dirbo gydytojai: Liuda Juškytė-Balienė, Alfonsas Benešiūnas, Bronė Kelpšaitė, Janina Pečiukaitienė, Marija Krivoruk, Vytautas Poviliūnas, R. Zagorskienė, Alfonsas Cirtautas, Marija Laurinavičiūtė, Genovaitė Petronytė, Raudonienė.

1959 m. rudenį į Varnius pagal paskyrimą atvyksta pediatrė Irena Radėnaitė, gimusi 1935 m. Anciškų bažnytkaimio pradinį klasių mokytojų šeimoje. Baigusi Šėduvos vidurinę mokyklą, 1953 m. įstojo į Kauno medicinos institutą. Prisiminimuose gydytoja rašė, kad paskyrimas į Varnius „tai buvo tolygu tremčiai į Sibirą. Varniai tada buvo Dievo užmirštas kampelis - žmonės tamsūs, apsilėidę, nešvarūs, pirčių nėra, šeimos vaikų daug, susirgus vaikui niekas nesukuba pas gydytoją. Daugybė kūdikių mirdavo namuose. Pirmą darbo dieną, tik atėjus į ligoninę, vyriausias gydytojas liepė važiuoti į Drobūkščių pradinę mokyklą tikrinti mokinių sveikatos. Pirmas išpuolis klaidus – vaikai nesiprausę, purvini, rūbai labai nešvarūs, jų odoje daugybė raudonų taškelių nuo blusų įkandimo, utelėti, utelės styro net antakiuose. Toks vaizdas buvo visur. Kūdikių mirtingumas buvo didžiausias Lietuvoje. Gyventi nebuvo kur – gyvenau viešbutyje; po kelių mėnesių, kai buvau kelis kartus apvogta, gydytoja Pečiukaitienė savo bute užleido vieną, nežmoniškai šaltą, kambarį. Po kelių

metų, pastačius prie vaistinės namą, gavau dviejų kambarių butą.

Taip prabėgo pirmieji darbo metai. Darbo buvo daug – vienai visos pediatrijos grandys, o patirties jokios. Bet pamažu kaupėsi patirtis, praktiniai įgūdžiai. Išvykau į specializaciją, žmonės pradėjo vis daugiau kreiptis, palengva patikėjo. Taip prabėgo dvylika metų. Niekada negalvojau, kad tiek ilgai išgyvensiu Varniuose. Kolektyvas buvo draugiškas, žmonės geri. Dirbom kaip viena šeima. Turėjau daugybę asmeninių bėdų, labai sirgo mano sesuo. Visi padėjo kiek galėjo. Sesutės Bagdonienė, Petkevičienė, laborantė Irena Bielskienė, buvo kaip seserys, padėjo dieną naktį, tiek ligoninės reikaluose, tiek asmeniškai. Per pirmus trejus metus vaikų iki vieno metų mirtingumas mažėjo, o vėliau būdavo tik pavieniai atvejai. Žmonės keitėsi, daugiau dėmesio skyrė vaikams, kreipėsi jiems susirgus, ėjo, klausė, tarėsi. Pagaliau 1971 m., susiklosčius palankioms aplinkybėms, persikėliau dirbti į Panevėžį“.

1959 m. Varnių rajono ligoninėje atidaromas infekcinis skyrius. Nuo 1966 m. veikia greitosios pagalbos postas, kuriame dirbo gydytoja Eirelija Švobaitė, akušerė Elvyra Montvydienė, medicinos sesuo Stasė Norkutė. Rentgeno laborantė Bronė Sankutė-Lukošienė prisimena: „Gydytoja Janina Pečiukaitienė Varnių ligoninėje dirbo vyriausiojo gydytojo G. Žaržickio pavaduotoja ir gydytoja rentgenologe. Tai buvo sumani vadovė, gera savo specialybės žinovė. Reikli sau ir kolegoms, nuoširdi ir draugiška. Ji sugebėjo pasakyti sąmojingą, padrašinanti ar paguodžianti žodį. Pasižymėjo tolerancija, išdidumas jai buvo svetimas“.

Iki 1957 m. gydytojai į Telšius važiuodavo arkliais, kito transporto nebuvo. Kelias tolimes (30 km), tad tekdavo išvykti 5 val. ryto ir Telšius pasiekdavo apie 10 val. Gavus automašiną, kelionės palengvėjo, o jau nuo 1970 m. ligoniniai konsultacijai vežami automašina į Klaipėdą, Kauną, Šiaulius.

Kaip atsimena provizorė Genovaitė Midverienė, 1956 m. gydytoja Monika Verbylaitė dirbo Varnių rajono Sveikatos skyriaus vedėja, pasižymėjo tolerancija. Po rajono reorganizacijos gydytoja M. Verbylaitė dirbo Varnių ligoninėje terapeute. Ji bvo nuoširdi, maloni, reikli sau ir kitiems. Nežiūrėjo darbo valandų, savo asmeniniam gyvenimui beveik nieko neskyrė, gyveno ligoniams. Tai buvo nepaprastai nuoširdi ir pareiginga gydytoja, visų vadinama MOTINA. Gyvendama netoli ligoninės, bet kuriuo paros metu ateidavo į ligoninę pas sunkiai sergančius ligonius. Atsakydama savo asmeninio gyvenimo, visą save skyrė ligoniams. Varniuose dirbo iki 1980 m.

Skyriaus vyresnioji medicinos sesuo Birutė Aldona Naumavičiūtė-Bukantienė sakė, kad M. Verbylaitė labai tiksliai nustatydavo ligos diagnozę. Tai pasišventusi savo darbui gydytoja. Nedarbo dienomis, o neretai ir naktį ją matydavome skyriuje. Ji ateidavo pasidomėti, kokia sunkiai sergančių ligonių būklė, ar viskas skyriuje gerai. M. Verbylaitė buvo nuoširdi, bet reikli skyriaus personalui, o būdai ištikus susilaukdavome jos dvasinės ir net materialinės paramos. Ji buvo inteligentė moteris, visada rami ir taktiška.

Rentgeno laborantės Bronės Stankutės-Lukošienės atsiminimuose skaitome: „Į Varnius, kurie buvo laikomi Lietuvos „kamčiatka“, iš Vilniaus atvyko jaunas gydytojas Georgijus Žaržickis. Pokario metais, kai ir sostinėje buvo jaučiamas gydytojų trūkumas, mus nustebino ir privertė, kaip žmonėms būdinga, spėlioti, kokie vėjai jį čia atpūtė. Poliklinikos ir ligoninės patalpos – aplūžę barakai, beveik jokios medicininės aparatūros, gydytojų stoka. Bet greit mes supratome jo atvykimo tikslus. Jaunas gydytojas pasirodė beturįs savyje aibes kūrybinių sumanymų ir šaltinius neišsenkančios energijos. Nuo pat pirmųjų jo darbo dienų mus pagavo kažkokia gaivi, draugiškai veržli srovė. Nors ir sunku buvo

Juozas Purtokas

ir daug ko trūko, bet dirbti pasidarė smagiau. Mes nedaug ką nežinojome, bet širdimi pajutome, kad nūdienos sunkumai laikini, kad jei ne rytoj, tai po savaitės, po mėnesio, tegul ir po metų, dirbti bus lengviau. Pasitikėjome jaunojo gydytojo entuziasto užmojais ir gyvenome rytdiena, ateitimi. Juk tiek varstyta įvairių instancijų, įstaigų durų, tiek įrodinėta, ginčytasi ir reikalauta naujų patalpų, naujos aparatūros, naujų kvalifikuotų kadrų. Pagaliau gautas leidimas statyti ligoninę. Ir staiga reorganizacija - panaikinams rajonas. „Pamatus, pamatus pakloti, - veržėsi vyriausias gydytojas G. Žaržickis. - Jei bus pamatai, negi išdrįs atsakyti ligoninės statybą?“ Ir vėl - kelias iš pradžių, sunkus, pusiau legalus, pusiau nelegalus, didelio apsukrumo ir aibės energijos pareikalavęs kelias. Jį žinoti gali tik tas, kas kartą juo praėjo. Pagaliau Varniuose sutvarko baltas ligoninės mūras. Lyg bitutė po lašelį vyriausias gydytojas čia tempė naują medicininę aparatūrą ir įrengimus, aplinkai puošti medelius ir gėles, šerniukus ir stirniukus, povus, ir gulbes, usūrinius šunis ir kitką. Kad šiandien varniškiai džiaugiasi gražia ligonine, tai mūsų brangaus buvusio vyriausiojo gydytojo Georgijaus Žaržickio nuopelnas. Kad atvykę svečiai ir ligoniniai su šypsena žvelgia į gražią, žalumynais papuoštą aplinką, tai irgi jo nuopelnas. Tad ačiū jam už didelį, didelį triušą. Ir už tai, kad suprato, jog ne vien gydytojai ir vaistai gydo žmogų, kad mokė mus visus mylėti žmones ir gamtą, suvokti natūralų grožį“.

Vyr. gydytojas G. Žaržickis savo iniciatyva pradėjo statyti mūrinę ligoninę. Norėta statyti vieno aukšto, krosnimis kūrenamą pastatą, bet 1962 m. panaikinamas Varnių rajonas ir ligoninės statyba, išmūrijus iki palangių sustabdyta. Statybos pradžia buvo nelegali, nes statoma kaip priestatas prie medinio ligoninės virtuvės namelio. Kažkam įskundus, Telšių rajono vykdomasis komitetas svarstė vyriausią gydytoją G. Žaržickį ir buhalterį Vladą Budraitį dėl savavališkos statybos, abu gavo po papeikimą. Po svarstymo, išėjus iš kabineto, valdininkai juokdamiesi paklausė: „Ar gerai išvanojome kailį?“ ir, kaip niekur nieko, toliau skyrė medžiagas ir lėšas statybai. Darbų eigoje suprojektuotas antras aukštas, įvestas vandentiekis, kanalizacija, centrinis šildymas, pastatyta katilinė. Vyriausiasis gydytojas G. Žaržickis, parvažiuodamas iš kitų ligoninių, atsiveždavo naujų idėjų ir stengdavosi jas įgyvendinti, net už savo pinigus pirkdavo patalpų įrengimus, šviestuvus. Ligoninės statyba užtruko apie penkerius metus. Naujoje ligoninėje buvo 120 lovų, du vidaus, vaikų ir gimdymo skyriai.

Iš rūpestingo, darbštaus G. Žaržickio vyriausiojo gydytojo pareigas perėmė Vytautas

Fokas. Tai kaimo vaikas - gimė ir augo Kelmės rajono Šukiškių kaime. Baigė Kauno medicinos institutą, internatūrą atliko Ukmergės centrinėje ligoninėje. Vėliau trejus metus dirbo Molėtų rajono Balninkų apylinkės ligoninės vyriausiojo gydytoju. Ir dvidešimt metų šias pareigas ėjo Varnių ligoninėje. Nuo 1998 m. Varnių PSPC palaikomojo gydymo ir slaugos ligoninės gydytojas terapeutas.

V. Foko iniciatyva bei rūpesčiu 1980 m. pradėta statyti nauja Varnių poliklinika, rekonstruota katilinė, pastatytas virtuvės ir maisto blokas. Statybos užsitęsė šešerius metus.

G. Žaržickis gimė 1922 m. liepos mėn. 15 d. Lenkijoje, Ščiperno kaime, pagal tautybę ukrainietis. 1941 m. baigė A. Puškino gimnaziją Vilniuje. 1944 m. buvo pašauktas į tarybinę armiją, demobilizuotas 1947 m. įstojo į Vilniaus universiteto Medicinos fakultetą, kurį baigė 1953 m. Dvejus metus dirbo respublikinio Sanitarijos ir Higienos instituto moksliniu bendradarbiu. 1956 m. gegužės mėn. 11 d. atvyksta į Varnių ligoninę dirbti vyriausiojo gydytoju iki 1973 m. rudens. Vėliau dar penkiolika metų - gydytoju rentgenologu.

1970-2003 metais Varniuose dirbo gydytojai: Stasys Daukšys, Zinaida Kryžauskienė, Dainora Dučinskaitė, Josifas Chosidas, Aldona Strakšaitė, Mindaugas Vanagas, Birutė ir Jonas Petroševičiai, Genovaitė Dumčienė, Ona ir Raimondas Musiuviai, Vilius Mitalas, Danutė ir Saulius Kuzavai, Lilijana Vaišvilienė, Zenonas Masiliūnas, Regina Beniušytė, Mireta Griškonytė, Rima Povilaitytė, Rimanta Jakštaitė-Liutkuvienė, Adelė Bružinskaitė-Maželienė, Aleksandras Bytautas, Regina Pilipaitė-Klumbienė, Irena ir Vidmantas Tamošiūnai, Ričardas Skripkauskas.

Nuo 1970 m. Varnių ligoninė turėjo 15 skyrių. Tai - vidaus ligų, gimdymo, greitosios pagalbos, fizioterapijos, funkcinės diagnostikos, rentgeno, stomatologiniai, procedūrinis, tuberkuliozės kabinetai, laboratorijos stacionare ir poliklinikoje, moterų konsultacija, pieno mišinių virtuvė.

1989 m. Varniuose pašventinta Lietuvoje antroji po Santariškių ligoninės koplyčia. Čia pirmąsias mišias aukojo ir dabar aukoja Varnių klebonas, vicedekanas kanauninkas Jonas Petrauskis.

Pasakojimą apie Varnių gydytojus tikslingai baigti stomatologės Rimantės Jakštaitės-Liutkuvienės prisiminimų ištrauka: „Varniai - dulkintas miestelis, poliklinika sena, jos kiemas išraustas - statoma nauja poliklinika. Pirmą darbo dieną aprenę suplyšusiu ir super dideliu chalatu - dabar galite dirbti - žodžiu, jauną specialistę priėmė ne itin šiltai. Jei ne meilė savo profesijai (dantis gydžiau nuo 7 metų savo lėlėms), seniai būčiau „išgaravusi“. Su meile prisimenu A.A. sanitarę Barborą Monkiene, kuri buvo stomatologinio kabineto dvasia. Kolektyve buvo nemeža puikių, apsišvietusių, įdomių, gerų žmonių. Daugelis nusivylę išsilakstė, atėjo kiti. O Varniai per 19 metų pasikeitė - susitvarkė. Nemėgau Varnių, o dabar jau turiu savo širdžiai mielų takelių ir vietų, ir kitiems giriu - kokie gražūs Varniai“.

Provizoriai rašo ir eiles

Vyskupo Motiejaus Valančiaus tarpininkavimu 1856 m. Kražių provizorius Šteinbergas atidarė Varniuose vaistinę. Tačiau vaistais prekiauta ir anksčiau. Yra žinoma, kad jėzuitai kartu su ligonine steigdavo ir vaistines, apmokydavo provizorių padėjėjus. Todėl drąsiai galima sakyti, kad 1743 m. Varniuose pradėjo veikti vaistinė ar jos skyrius prie ligoninės.

Kraštotylininkas Pranas Vasiliauskas rašė, kad Varniuose provizoriais dirbo 1905 m. revoliucijos dalyvis, vėliau caro valdžios persekiotas Marcinkevičius, Vitkevičius. Senieji varniškiai prisimena sudegusią vaistinę ir jos savininką provizorių Rudminą.

Iki 1940 m. dirbęs Telšių apskrities savivaldybės vaistinėje provizorius Antanas Juzumas sunkiomis karo sąlygomis, nes rusai atitraukdami daug namų Varniuose sudegino, surado patalpas ir suorganizavo vaistinę.

Tėsinys kitame numeryje

Lietuviškų pradžios mokyklų istorijos atgarsiai

Lietuvos istorijos laikraštyje „Voruta“ (Vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius) buvo spausdinami mūsų straipsniai apie Šalčininkų kraštą: „Turgelių valsčiaus lietuviškos mokyklos 1939-1944 m.“ (2007, nr. 20-22) ir „Jašiūnų valsčiaus lietuviškos mokyklos 1939-1944 m. (2008, nr. 4-8). Straipsnių autoriai rado naujų duomenų apie mokyklas ir mokytojus. Esame dėkingi žmonėms, kurie suteikė žinių apie Rytų Lietuvos švietimo istoriją: Vilniaus krašto lietuvių sąjungos Centro valdybos išėivijos pirmininkui Broniui Sapliui, Lietuvai pagražinti draugijos valdybos pirmininkui Juozui Dingeliui, Danguolei Stepanauskaitei-Narkevičienei (Trakų r.) ir kt.

Jovita NIŪNIAVAITĖ-LESIENĖ,

Antanas LESYS, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 13

Šalčininkėlių pradžios mokykla (Jašiūnų valsčius)

Pranas Barcys - „Jis buvo patyręs prieškario „Ryto“ draugijos skaityklų vedėjas ir slaptų lietuviškų mokyklų mokytojas“ (Voruta, 2008, nr. 8). „Dieveniško apylinkėje gyvena buvęs „Ryto“ Draugijos skaityklos vedėjas Pranas Barcys. Jis nuo 1935 metų sausio mėnesio iki 1938 metų vasario mėnesio visą laiką mokėjo Visuomenės Draudimo Įstaigai reikalaujamą mokėstį - kas mėnuo po 6 auks. 40 sk. 1938 metų vasario mėnesį „Ryto“ Draugiją, Vilniaus vaivadijai uždarius, po kurio laiko Pranas Barcys valdinio „Ryto“ kuratoriaus buvo nuo skaityklos vedėjo pareigų atstatytas. Kaip bedarbis, pasiremdamas atitinkamu įstatymu, tų pačių metų balandžio mėnesį kreipėsi į tą pačią Visuomenės Draudimo Įstaigą, kad jam per šešius mėnesius mokėtų priklausomą pašalpą. Visuomenės Draudimo Įstaiga šių metų sausio mėnesį Prano Barcio prašymą išsprendė neigiamai.

Dabar Prano Barcio apeliacijos skundas yra Vilniaus Vaivadijos Įstaigoje. Kaip jį išspręs, sunku numatyti.

Vietinis“

(Aidas, 1939, nr. 27 - Vilniaus lietuvių laikraštis)

Kazimieriškių pradžios mokykla (Turgelių valsčius)

Pranė Švogžlytė - „1940/1941 metais mokyklos vedėja dirbo lietuvė Pranė Švogžlytė. <...> Mokykloje dirbo nuo 1916 m.“ (Voruta, 2007, nr. 21). Mokėjo ne tik lietuvių, bet ir lenkų kalbą. Dirbo „Ryto“ draugijos

mokyklose: Aučinos ir Činčikos (Švenčionių valsčius) bei Palūšės (Kaltanėnų valsčius) kaimų pradžios lietuviškose mokyklose. Tai buvo patyrusi mokytoja. Apie P. Švogžlytę pasakojo Trapikienė (gimusi 1923 m.) iš Švenčionių rajono Šutonių kaimo: „Kai sulaukiau septynerių metų, tėvai mane išleido mokytis į Činčikų lietuvišką mokyklą. Nors sueidavo ir aplinkinių kaimų daug vaikų, bet vietos užtekdamo. Apsirengę buvom visi labai skurdžiai. Kas iš sėmėgų pasiūtais puspalciais, kas su skylėtais kailinukais. Avėjom mēdziokus, o kartais į mokyklą ateidavom basi. Man labai patiko mokytoja Pranė Švogžlytė. Visada linksma, miela. Aš buvau labai nedrąsi, bet mokytojos nebijočiau. Ji man paglostydavo galvą, pagirdavo, kad gražiai moku raideles rašyti, ir visa baimė dingdavo...“ (Žeimenos Krantai, 2007, nr. 7).

Senasialio pradžios mokykla (Turgelių valsčius)

Albinas Petronis - „Mokyklos vedėju tapo mokytojas Albinas Petronis...“ (Voruta, 2007, nr. 22). A. Petronis Senasialio lietuviškos pradžios mokyklos vedėju tapo nuo 1941-ųjų, kai mokytojas J. Valiukas paliko mokyklą. Pastarasis ėjo ir vedėjo pareigas. Prieš tai A. Petronis mokytojo Dainavoje (Kaniavos, vėliau Varėnos vls., Lydos, vėliau Vilniaus-Trakų aps.). 1936 m. A. Petronis buvo patvirtintas lietuvių švietimo „Ryto“ draugijos 1923 m. spalio 25 d. įkurtoje mokykloje mokytoju. Jis buvo ir mokyklos vedėju. 1937 m. Vilniaus mokyklų inspektorius išpėjo draugiją ketinas uždaryti A. Petronio vadovaujamą mokyklą. Priekaištavo, kad tos mokyklos mokiniai blogai moka lenkų kalbą. 1938 m. vasario 26 dieną mokykla buvo uždaryta. Uždarymo

Vladas Budrys

priežastys neįtikinamos (pvz., nereguliarus mokinių lankymasis). Tikrosios (politinės) priežastys nutylimos. Dainavos mokykla išsilaikė ilgiau už kitas „Ryto“ draugijos mokyklas.

Turgelių pradžios mokykla (Turgelių valsčius)

Martynas Pupkus - „... mokyklai pradėjo vadovauti Martynas Pupkus...“ (Voruta, 2007, nr. 22). M. Pupkus gimė 1928 m. rugsėjo 1 d. Jis buvo baigęs pedagoginį institutą. Dirbo mokytoju ir vedėju Mažeikių apskrities Dagių kaimo pradžios lietuviškoje mokykloje. Ji buvo įkurta 1919 m. M. Pupkus buvo itin

aukšto intelekto, išsilavinęs, mokėjo lenkų kalbą ir turėjo ypatingą bendravimo su įvairaus amžiaus žmonėmis dovaną. Iš Dagių mokyklos, kurioje mokėsi apie 30 mokinių, buvo iškeltas į Turgelius. Dėl jo iškėlimo Dagių kaimo gyventojai važiuo į Švietimo ministeriją prašyti, kad mokytoją jį paliktų, tačiau į prašymus nebuvo atsižvelgta.

Turgelių pradžios lietuviškoje mokykloje vedėjo ir mokytojo pareigas pradėjo eiti nuo 1939 metų gruodžio 1 dienos.

Juozas Vidžiūnas buvo baigęs mokytojų kursų Kaune. Dirbo lietuvių „Ryto“ Švietimo draugijos mokyklose: 1925 m. Barčiuose (Varėnos vls.), 1922-1923 m. Bieliūnuose (Benekainių vls.), iki 1935 m. Kabeliuose II (Berštų vls.), 1924-1928 m. Mergežeryje (Varėnos vls.). 1929-1930 m. Šarkiškių kaime (Valkininkų vls.). Kai buvo uždaryta „Ryto“ draugijos mokykla (1927 m. spalio 14 d.), J. Vidžiūnas darbavosi kaip valdžios nepatvirtintas mokytojas. 1932-1936 m. dirbo Kašetos kaimo (Marcinkonių vls.) lietuvių „Ryto“ švietimo skaitykloje.

Naujelių pradžios mokykla (Turgelių valsčius)

Vladas Budrys - „Mokytojo lietuviui Justinas Budrys ir Vladas Budrys. Pastarasis nuo 1941 m. liepos 1 d. atleistas iš pareigų, nes buvo areštuotas ir išvežtas į SSRS gilumą“ (Voruta, 2007, nr. 21).

Šio laikraščio numeryje pateikta foto nuotrauka aptikta Vilniaus Centriniam valstybės archyve (VCVA): F 391. Ap. 1. B. 552. „Vilniaus apskritis. Represuotas 1941. AG.“

Žinių apie Naujelių pradžios mokyklos mokytoją daugiau nėra...

Valstybės dienos minėjimas

Vida DZENKAUSKIENĖ, Vilniaus r.

Bezdonių Gedimino draugovės vadovė

Prie Mindaugo paminklo Gedimino draugovės nariai ir svečiai

Jau vasara... Atostogos... Galėtume gulėti paplūdimyje ir kaitintis saulėje, tačiau Bezdonių „Saulėtekio“ pagr. mokyklos ir Bezdonių vidurinės mokyklos Gedimino draugovės skautai moka ir švesti ir ilsėtis.

Liepos 6 d. 14 val, Valdovų rūmų tunto skautai, jų tėveliai, vyresnieji skautai ir garbingi svečiai rinkosi Vilniuje, prie Lietuvos karaliaus Mindaugo paminklo, paminėti Lietuvos Valstybės dieną ir priimti naujus narius į skautų gretas. Jau treči metai, kai Liepos 6 d. prie karaliaus Mindaugo paminklo Vilniuje, organizuojama ši graži šventė. Į skautų gretas buvo priimta net 13 kandidatų. Pagal visą šventės reglamentą, į aikštę prie karaliaus Mindaugo paminklo buvo įnešta Lietuvos Valstybės vėliava, sugiedotas Lietuvos Valstybės himnas. Skautų draugovės įžygiavo į aikštę ir išsirikiovo šventimiam minėjimui. Draugovių skilčių vadai raportavo apie pasiruošimą Lietuvos valstybės dienos minėjimui ir skautų įžodžio davimui. Kiekvienas būsimasis skautas visus metus ruošėsi šiai šventei, kurios metu prie Valstybės vėliavos davė įžodį ir ją pabučiavo.

Su šia puikia švente visus skautus, jų tėvelius ir svečius pasveikino skautininkas Ričardas Simonaitis, Generolas Jonas Kronkaitis, kiti svečiai. Šventėje pirmą kartą buvo sugiedotas LSS „Valdovų rūmų“ skautų tunto himnas, kurio žodžius sukūrė vyresnioji sesė Aušrelė Šatienė ir paskautininkė, Bezdonių Gedimino skautų draugovės vadovė Vida Dzenkauskienė.

Šventės pabaigoje visus linksmino Kadagio folkloro ansamblis, vadovaujamas Irenos Račiūnienės. Džiugu, kad mokame turiningai ilsėtis.

Praeities spėliojimai iš Punsko

Juozas VAINA, Punksas

Tęsinys. Pradžia Nr. 13

2008.06.09 d.

Keletą kartų per pusryčius mano namuose šnekėta apie Juozapo Pilsudskio buvimą Seinuose. Nešnekėta kaip Seinai sužinoję apie jo atvykimą. Kalbėta, kad jis keliavęs pas Seinų vuskupą. Pilsudskį Seinuose ties katedra pasitiko du vyskupijos darbuotojai ir pranešė, kad vyskupas serga, todėl svečio negalys priimti ir kad tie du kunigai įgalioti tartis su Juozapu Pilsudskiu. Pasitarimas bažnyčioje užtrukęs valandą. Pilsudskis reikalavęs, kad ir lietuviškose parapijose klebonautų lenkai kunigai. Jam paaiškinta, jog jų trūksta ir lenkiškoms parapijoms, kuriose klebonauja lietuviai kunigai.

Išėję iš bažnyčios, randa iškinkytus arklius, o pasikinkiusius keturis mozūrus. Mano tėvas, buvęs Seinų parapijos parapijietis, pažinojo ir keturis mozūrus, gyvenusius apie ketvertą kilometrą nuo miesto į pietus. Minėdavo ir jų pavardes. Į karietą įkopusį J. Pilsudskį apie 600 m nuvežė iki vyskupo rūmų. Čia Pilsudskis, įėjęs į rūmus, pasirodė balkone, rankomis pasveikino susirinkusius ir nei žodžio neprataręs, išvyko Augustavo kryptimi. Susirinkę lenkai ir su vaikais buvę tokiu elgesiu nepatenkinti.

(Vertimas iš knygos: „Kroniki Sejnenskie“, 2001, psl. 30). Puslapio apačioje, kairėje pusėje su nuotrauka (11x9), viduryje figūra kareiviška uniforma, į dešinę aštuonetas neatpažįstamų asmenų, o į kairę apie dešimtis, kurių tarpe prie tvoros du vaikai. Apačioje užrašas: „Jozef Pilsudski w Sejnach 13.IX.19“. Tekstas: „1919 metais rugsėjo 13 dieną, prieš keletą valandų gavus žinią apie staigą atvyksimą valstybės viršininko taip pat į Seinus, mano pašauktoje lenkų visuomenės ir kaimo vaikų didelėje apsuptyje primindėjau Garbingą svečią prie Seinų apskrities sienos bažnytkaimyje ir valsčiuje Krasnapolyje, patiekdamas nuodugnų tamybinių pranešimą, kur šventiškai pasipuošusi žmonija tarp triumfaliniuose vartuose žalumynų ir gėlių entuziastiškai sveikino pirmą kartą nesenai išlaisvintoje Seinų žemėje vyriausiąją savo Vadą. Žmonija gėlėmis papuoštoje vežiuotoje viršininką parvežė nuo katedros iki apskrities su entuziastiška žmonija ir karišku orkestru. Mano vargingai surinktu. Vyskupo namuose, kur dabar veikia apskrities tarnyba, pristatydinau Vadui gausiai atvykusią visuomenės sluoksnių delegates, dėkojant už taip ilgai laukto Seinų apskrities priskyrimo prie Lenkijos, po kuklios arbatėlės Vado su štabu patikinimą į vienybę, kad Seinų žemė jau niekad nebus atjungta nuo Motinystės“. Apačioje stambesniomis raidėmis: „Nepriklausomosios statyboje: Augustavo, Suvalkų, Seinų žemė 1918-1919 metais. Archyvinės medžiagos rinkinys, apdorojo Tadas Radziwonowicz, Augustow, Białystok – Suwalki 1995“ (tęsinys 9 psl.).

Nevienokai lenkai vertino Pilsudskio žygį į Ukrainą prieš bolševikų jėgas. Daug nenusikal-siu pažymėdamas, kad Jo netgi nemėgo tie lenkai, kurie augo Kaizerio įtakoje. Pilsudskis, paskelbtas Tautos vadu, valstybiniais valdininkais skirdavo pietų ir rytų Lenkijos praprusiusius pažįstamus. Kad jis buvo mėgiamas, tą liudija faktas, kad jam mirus daugelis verkė ir gausiai dalyvavo jo laidotuvėse.

Priimkime, kad jo išvyka į Kijevą nepasisekusi. Tada tenka priimti mintį, kad ne ką laimėjo ir Ukrainos komunistai, nes Lenkijos Respublikoje Lviv (Lvovo) vaivadijoje gyvenę bizantinės religijos kitaip kalbantys ukrainiečiai buvo prieš lenkus nusiteikę. Pasibaigus An-trajam pasauliniui karui, jie buvo išskirstyti po respubliką, dažniausia buvusių vokiečių gyvenvietėse.

Tuo tarpu Maskvoje vis rengiamas žygis į Vakarų Europą, nežiūrint į tai, kad J. Pilsudskis pirmą žygį sustabdė ties Varšuva. Jie ir vėl naudosis geležinkeliu, einančiu per Vilnių, per Gardiną, per Balstogę į Varšuvą.

Tiesa, Nepriklausomą Lietuvą Vilniuje laiko apie du šimtus karių, tiesa, kad Vidugirių Kuosa, Puniškis, Nevulis ir, 1903 m. gimęs, mano dėdė Juozas Liaukevičius jau Marijampolės kareivinėse pasisamdė savanoriais ir tiesa, kad Gardino tvirtovėje užsilikę bolševikų kariai.

Pilsudskis, galvodamas Gardino tvirtovę užimti iš užnugario ir tuo pačiu apsaugoti geležinkelio tiltą per Nemuną, gyvena Balstogėje, traukinio vagone ir mėgina susitarti

Po 1938 m. kovo 19 d. Lenkijos ultimatumo Lietuvai, kovo 30 d. Lenkijos pasiuntinys Lietuvoje Franciszekas Charvatas pereina Lietuvos ir Lenkijos demarkacinę liniją prie Punsko Suvalkų-Marijampolės kelyje. Pirmasis – Lenkijos pasiuntinys Lietuvoje Franciszekas Charvatas, antras – Punsco pasienio viršininkas, trečias – Lietuvos pasienietis, ketvirtas – F. Charvatą pasitinkantis asmuo

su Lietuva, kad jo dalinį praleistų užimti Gardino tvirtovę. Siunčia, pavyzdžiui, Lomžoje gyvenantį M. Romerį. Tas pasiderėjęs Kaune į Lenkiją negrįžta, o vėliau tampa universiteto rektoriumi. Tokių slaptų derybų metu Pilsudskio dalinys stovi miške ties Augustavo-Alytaus plentu. Alytuje karinis dalinys galėtų lengvai persikelti per Nemuną. Prie Seinų tuo metu vyksta tautiniai susirėmimai. Žūva keturi lenkai civiliai, bet ginkluoti, remiantys Pilsudskį. Kapinėse, berods, keturios pavardės anuo metu žuvusių lietuvių. Teko skaityti, kad lietuvių kariai septynioliką kartų iš Seinų traukdavosi į Lazdijus ir vėl grįždavo. Lenkų daliniui, laukiančiam miške prie plento, vadovavo kapitonas, kuris kartu su kapitonu Plechavičium rusų kariuomenėje tarnavo Gardine. Pilsudskio parinktas kapitonas vėliau buvo Balstogės vaivada, o Plechavičius Lietuvos kariuomenės generolu.

Vienas Pilsudskio generolas, auklėtas vokiečių kariuomenėje, netikėjo Pilsudskio žygio sėkme. Jam buvo pavesta užimti Suvalkus, Punksą, kad Marijampolės daliniai nepultų žygiuojančių į Alytų iš užnugario. Kiek tų karių keletą dienų gyveno mano tėviškėje. Aš nemokėjau lenkiškai, o vienas karių lietuviškai. Jis išsiėmęs iš kišenės lenktinį peiliuką, atlenk-davo ir rodydavo, kad man nupjausias koją. Aš tuojau atsirasdavau ant lovos ir jos pagalvių kamputyje. Tada lenkų kariuomenės dalinys plentu per Seinus ir Lazdijus žygiavo toliau.

Pilsudskis gyveno santūriai, kai ką rašė, o apie 10.000 zlotų savo algos skirdavo Vilniaus universitetui. Kartą Balstogės vaivada gavo telefoninį įsakymą nedelsiant atvykti pas Tautos Vadą. Vyras nudžiugęs, kad bus skiriamas koku ministru, pasipuošė ir nuvažiavo. Pilsudskis tuo metu savo raštinėje žaidė biliardą. Ir atsitiko, kai į duris pabeldė generolas. „Wejse“ (ieiti). Generolas įėjęs pasveikino ir stovi prie durų. Maršalas, stumdydamas rutuliukus, pasilenkęs ant stalo. Jis klausia: „Czy widzisz?“ (ar matai?). Tam atsakius, kad nemato, maršalas vis dar pasilenkęs piršą nukreipė į savo subinę ir paklausė. Gavo atsakymą, kad „widze“ (ma-tau). Maršalas vėl klausia: „Co widzisz?“ (ką matai?). „Late, panie marszałku“ (lopini, tamsta maršale). „Gali išeiti“. Tada atvykusiam vaivada pasakoja, kad per potvynį išsiliejo netoli Varšuvos Visla. Jis kariniu lėktuvu iš viršaus vertino upės išsiliejimą. Generolas tarp savų ėmė pasakoti, kad nemokamai skraidio lėktuvu. Maršalas į tai atsiliepdamas generolui parodė savo turtingumą sulopytomis kelnėmis.

Maršalas klausia vaivadą, ar matęs Druskininkuose prie Nočios upelio, įtekančio į Nemuną, ant kalniuko stovintį namelį. Vaivada atsakius, kad matęs, maršalas pareiškė, kad norintis jį turėti. „Tai privatus“, – atsakė vaivada. „Dupa z pana, nie wojewoda“ (Šikinė iš tamstos, o ne vaivada). Po tų trumpų akimirkų, vaivada, gražiai pasipuošęs, nukabinęs nosį grįžo į Balstogę. Nežinau, kaip ir kieno buvo sutvarkyta, tik žinau, kad Pilsudskis, sėdėdamas tame namelyje ištisas valandas per Nemuną žvelgė į Lietuvą. Žinau taip pat, kad kol jisai buvo gyvas, tolei Lietuva iš Lenkijos pusės

ultimatumo negavo. Tai atsitiko 1938 m. kovo mėnesį. Lietuvos ir Lenkijos nesiejo jokios susisiekimo priemonės. **Todėl pirmas Lenkijos pasiuntinys Charwat į Lietuvą praleistas pėsčias netoli Punsko per Kreivėnus.**

Gal 1933 m. gegužyje VDG direktorius Marcelinas Šikšnys, įėjęs į klasę, išrinko mus tris, kurių nenusidėvėjusios mokinio uniformos, delegatais ir pasiuntė į Lukiškių aikštę, kurioje pilna karių veidų, atkreiptų į kalėjimo pusę.

Neatsimenu, kas mus, delegatus, pastatė prieš kariuomenę, kaip ir kitus civilius. Atsiradome prieš Pilsudskį už kelių metrų, sėdintį ant savo bėrosios. Nežinau, kokia proga buvo laikomos mišios, kurias laikė ne Vilniaus arkivyskupas, kuris su Tautos vadu nesutiko jau vien dėl to, kad Juozapas išsiskyręs su pirma žmona, atsisakė Rymo katalikų bažnyčios ir vedė kitą žmoną. Per šv. Mišias ir per pakylėjimą Juozapas nuo bėrosios nenusėdo, nei nusiėmė kepurę.

Mirusį balzamavo, svėrė smegenis, širdį laidėjo Vilniuje Rasų kapinėse, o Krokuvos arkivyskupas neįsileido jo palaikų į katedros požemius, kur ilsisi ir šventųjų palaikai, nes buvo atsisakęs katalikybės.

Visuomenės spaudžiamas Krokuvos arkivyskupas, regis, Sapiega, katedros pama-tuose įstatė duris ir po koplyčia įrengė atskirą patalpą, kurioje ilsisi Juozapo palaikai.

Neretai Tautos vadas savo generolams sakydavęs: „My, Litwini“ (mes, lietuviai). 1916 m. Juozapo brolis Šveicarijoje mėgino surinkti lėšų nukentėjusiems lietuviams, bet nesurinko, nes kalbėdavo lietuviškai, todėl sunku tikėti, kad Juozapas jaunuomenėje nekalbėjo žemaitiškai.

Turbūt 1968 m. rudenį Punske, jau sutemus, į butą įėjo keturi asmenys. Vyriškis pareiškė, kad atvedęs nakvynėn savo žmoną Pilsudskaitę su dviem dukromis ir išėjo. Po dviejų naktų vyriškis šeimą pasiėmė, net nepaklausda-mas, ar kiek reikėtų sumokėti. Aš anuomet Pilsudskaitės nei nepaklausiau ji, ar jos sesuo buvo Laisvos Europos radijo spikeriui Madride, kad pačiam būtų lengviau, kada būsiu tardomas. Vyriškis, susidėjęs su Ukraina, dabar matomas TV laidose kaip seimo narys, o juk ne visus ir TV parodo. Nesistebiu, kad jo laikysena su manimi buvo kaip pusbrolio. Nesuprantu, kas iš lenkų Suvalkų ar Augustavo apskrities žinojo tiek daug apie mano būdą, kad ši šeima tiksliai elgėsi pagal nurodymą ir jautėsi saviškai. Gyve-nau juk įstatymais sustiprintoje pasienio zonoje ir stebiuosi, kad dėl to nebuvau tardomas.

1927 m., tėvui ariant pūdymą, du Burbiškių kaimo jaunuoliai, Vilniaus Lietuvių Mokytojų Seminarijos studentai, Bronius Leskevičius ir Petras Vaitulionis manęs nematę, prikalbino jį, kad mane leistų į Vilniaus Vytauto Didžiojo Gimnaziją (VDG). Rugpjūčio mėn. pabaigoje dvidešimts šešias valandas pirmą kartą tėvas vežė 287 km traukiniu su persėdimais Suvalkuose ir Gardine į Vilnių egzaminuotis. Po egzaminų lieku šimtas dvidešimts trečiuoju Panomarių bendrabučio auklėtiniu. Kambaryje gyvename aštuoni suvalkiečiai (Seinų ir Punsko parapijų). Mokausi sėdėdamas ir aš savo lovoje.

Rašto darbus atliekame prie bendro staliuko, prie žibalinės lempos.

Gimnazijos gydytojas, mane pamatavo, radęs šimtą dvidešimts tris cm aukščio ir 28 kg svorio, patarė važiuoti namo, paaugti. Nepaklausiau.

Spalio mėnesį uždaryta Lietuvių Mokytojų seminarija, 33 asmenys Vilniaus lietuvių veikėjų prie geležinkelio į Vievį perleisti į Nepriklausomą Lietuvą, kaimuose areštuoti Lietuvių šv. Kazimiero d-jos skyrių pirmininkai. Vilniuje areštuoti Lietuvių veikėjai, o tuo tarpu atskiru traukiniu su vienu vagonu į Šveicariją važiuoja Tautos Vadas Juozapas Pilsudskis, kurioje vyksta užsienio reikalų ministrų posėdis. Tame posėdyje dalyvauja Lietuvos užsienio reikalų ministras, kurio tėviškė likusi Šnenčionių krašte Lenkijoje. Laikraščiai rašė, kad Pilsudskis Ženevoje tik paklausęs Voldemarą: „Wojna, czy pokoj?“ (karas ar taika?). Voldemarui atsakius: „Pokoja“ (taika), Pilsudskis, sėdęs į traukinį, grįžo į Lenkiją. Vilniuje iš kalėjimo paleisti B. Leskevičius ir P. Vaitulionis, eidami į Panomarių bendrabutį, nusifotografavo Bernardinų sode, netoli katedros.

2008.06.12 d.

Minėtą Augustavo-Alytaus plentą už kokių 9 km nuo Lazdijų ir kiek toliau nuo Seinų kirtio tarybinė siena. Ji buvo pertvarta apie penketo metrų aukščio spygliuotos vielos vartais. Šalia vartų - nežemesnis stebėjimo bokštelis.

Lazdijų rajono pirmuoju komunistų partijos sekretoriumi buvo Stoncelis. Jam teko ir LTSR komunistų partijos antrojo sekretoriaus titulas. Lazdijų rajone jis buvo vadinamas Lazdijų Brežnevu.

Nežinau, kur ir kaip, bei kada, griuvus Berlyno sienai, Stoncelis bus su Balstogės pirmuoju partijos sekretoriumi susitarę draugauti didesniu mastu. Leista LTSR rajonų vadovybėms kartą per metus pasikeisti su Lenkijos apskričių vadovybėmis. Pasikeitimas vykdavo ties minėtais spygliuotais vartais. Du kartus per savaitę būdavo galimi pasikeitimai. Lenkijos delegatus pasitikdavo ir pro minėtus vartus išleidavo Stoncelis. Susitarta nuo antrų metų, kad panašiu būdu galės keistis Punsco valsčius su kuriuo nors kolūkiu.

Neatsimenu kokia proga teko nakvoti Veisiejuose pas pusbrolių.

Rytoj, sekmadienį, nuvedė mane į mitingo aikštę. Lynojo, tai atsiradome aukštai po kupolą. Žmonių aikštėje daug. Pirmoji per mikrofoną prabyla Prunskienė. Gausūs plojimai. Nežinau, kas mane atpažino, bet antruoju prie mikrofono kviečia mane, Lenkijos pilietį. Plojimams nenustojant teko nuklupti prie mikrofono. Pašnekėjau, paplojo ir man. Prie mikrofono prieina Stoncelis. Minia rėkė ir visai šaukdama neleido jam prabilti. Stoncelis pasitraukė verkdamas ir naktį mirė. Žmona jo palaikus išvežė į tėviškę.

Tą vasarą teko kalbėti per mikrofoną Šiaulių radijo stotyje ir Palangos kurorte. Niekur tada negirdėjau Sąjūdžio vardo.

2008.06.13 d.

Būdamas pensininku dažniau pabūvodavau LTSR, ilgiau pasėdėdavau ties TV ekranu ir ne-vengdavau keliomis kalbomis paklausti radijo laidų. Turėjau ir savotišką nuomonę apie valsty-bines santvarkas. Pavyzdžiui, man atrodė, kad LTSR valdžia buvo Algirdo Brazausko rankose. Su tuo komunistinės partijos pirmininku 53 išrinkti delegatai nuvyko į Maskvą, į partijos suvažiavimą. Mano radijo žiniomis, ta grupė nelipo į balkoną, o prasiveržė sėdėti vieningoje grupėje salėje. Mano informacija, A. Brazaus-kas nesidavė išviliojamas iš salės, posėdžio metu paskelbus, kad LTSR delegatai išstoja iš tarybinės komunistų partijos. Mane stebino, kad nei A. Brazauskas, nei joks lietuviškas at-stovas nebuvo nei suminti, nei teisti, nei į Sibirą nuvežti. Atrodė, kad A. Brazauskas, Maskvoje palikęs komunistų partiją, joje paliko ir LTSR valdymo galią.

Po kiek laiko išrenkamas sąjūdžio pirmininkas. Šis prezidento teisėmis ministerių pirmininke skiria K. Prunskienę, Ši A. Brazauską priėmė kaip pavaduotoją. Kito valdymas, kito gyvenimo sąlygos ir po kokio pusmečio ponia K. Prunskienė jau nebe premjerė.

Veiksmai prie TV bokšto aiškiai rodo, kad kariai veikė apsvaigę nuo degtinės. Nesuna-ikintas vyriausybės pastatas. Vilniuje dar buvo keli promaskvietiški lietuviai komunistai. Tas pastatas atitektų jiems, jeigu šis sukilimo mėginimas pasisektų. Atrodė, kad kariam neliecta užimti valstybinio pastato. Sunkiau skaityti žmonių mintis, bet lengviau stebėti jų valios padarinius.

Pabaiga

Lietuvių istorinis romanas

ALGIRDAS IŠJOJA Į DAUSAS

*Iš istorinio romano apie Lietuvą po Algirdo mirties*Vydas ASTAS*Tęsinys. Pradžia Nr. 10*

Tas ryžtas ir energija palaikė ir Jogailą, kukliai besigūžiantį, virpančią širdimi, dar jaunuolį toje garbaus amžiaus, nusipelnusių vyrų draugijoje.

Tarsi padrašindamas Kęstutis jam šyptelėjo ir skardžiu balsu, iškilmingai pradėjo posėdį:

- Kaip žvėrys paklūsta girių karaliui lokiui, kaip briedis veda paskui save visą kaimenę, kaip avių pulkas klausio vieno avino, taip ir žmonių gentis išsirenka sau vadą. Negali būti kūnas be galvos, kamienas be viršūnės, o valstybė be karaliaus. Tebus nuo šiandien Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu Algirdo sūnus Jogaila! Tokia buvo jo tėvo valia, su tuo sutinka motina ir kiti vaikai. Ir aš nuo savęs pasakysiu: jei perkrausi vežimą į vieną pusę, jis apvirs. Todėl vidury, kaip pusiau-svyros palaikytoją, aš matau būtent Jogailą. O kaip jo dėdė dar pridursiu: sumanus vaikas.

- Valio Jogailai! Tarnausime jam, kaip Algirdui tarnavome!- džiugiai ir atvirai, suprunksnę iš paskutinių Kęstučio žodžių, palankumą reiškė vieni.

Tačiau kiti kol kas laikė nutaisę rimtus veidus.

- O kur Andrius, kur Liubartas, kur Dmitrius? Jie tai vyresni, pusbalsiu, atsargiai papurkštavo Naugarduko kunigaikštis dėdė Karijotas, bet jo žodžius išgirdo visi.

Nuvilnijo šurmuly, girdėjai ir palaikančius Kariją, ir nesutinkančius. Jogaila pasijuto lyg sučiuptas vagiliaujant,- skruostai kaito, po stalu ėmė nevalingai trepsėti koja.

- Pagal papročius sekant ir pagal patirtį vertinant, tai Kęstutis turėtų perimti didžiojo kunigaikščio kepurę. Kodėl ne jis?- drąsiai rėžė žemaičių seniūnas Čiupurna. Ar tik nepaprašytas Kęstučio? Kas tai – klasta?

Vėl sužėžė susirinkusieji, kol pats Kęstutis jų nenutraukė:

- Jūs girdėjot, aš, kaip vyriausias Gedimino palikuonis, esu už Jogailą,- tarė tvirtai, ir Jogaila vėl pradėjo kvėpuoti.- Kas dar norėtų pasisakyti?

- Volyniečiai pageidautų sužinoti, ar būsimasis didysis kunigaikštis ką nors darys, kad sustabdytų lenkų veržimąsi į mūsų žemes.

- Tas pats rūpi ir podoliečiams!

- Ir nejaugi leisim Maskvai pasiglemžti Tverę, Okos aukštupį, Smolenską?

- O kaip su Žemaitija?- vėl sudundėjo Čiupurna.- Kodėl Vilnius ją užmiršo, leidžia niokoti? Pralietas mūsų kraujas, išvartytas į nelaisvę moterys ir vaikai, ugnimi paleistos sodybos šaukiasi keršto. Kada gi atsimisime Klaipėdą? Kada bus žygiuojama prieš Rygą, Karaliaučų, Marienburgą?

- Žemaičiai meškas pasikinkę kariauja, kas juos beįveiks!- šūktelėjo Semionas iš Vitebsko ir sukikeno.

- Ir jūs galite savo ožkas pasikinkyti!- už žemaičius atkirto alšėniškis Jonas.

- Cha cha cha!

- Rimčiau, ponai,- sudraudė iždininkas Jurgis, susikūprinęs žmogelis, toj savo kuproj, regis, ir nešiodamas dalį įzdo.- Pakalbėkime apie pirklių reikalus. Pirkliai prašo galimybės laisvai vykti visomis kryptimis per visas žemes, nerinkti maiti prie kiekvieno pakelės stulpo, prašo ginti jų teises kitose šalyse, stipriau saugoti kelius, ne trukdyti prekiauti ir karo veiksmų laikotarpiu. Pirkliai meldžia visų – nuo didžiojo kunigaikščio iki seniūnų paramos bei globos. Ponai, be prekybos, be pirklių ir mums bus rieta!

- Mažiau bobos išeis visokiems blizgučiams!

- Kuo mėšą užsūdysi, jei neatveš druskos?

- Ir miestams laikas suteikti Magdeburgo teises!- rimtai sududeno ilganosis Mykolas iš Minsko.- Kodėl turime vežtis iš kitur šarvus ir ginklus, kai amatininkai galėtų visa tai padirbinti vietoje? Net patrankas išlietų. Bet amatininkų neatsiras pakankamai, jei kitur jie turės Magdeburgo teises, o Lietuvoje ne. Norėtume sužinoti, ką apie tai mano Jogaila.

- Miestai kaip miestai, bet pirmiausia mūsų ponų, bajorų, teisės!- išsičiūsiusiam kiemo maršalui Goštautui labiau rūpėjo tokių kaip jis padėtis.- Tėvai ir protėviai čjo karo ir valstybės tarnybą, savo galvas guldė, mes tarnaujame, negailėdami nei savo kraujo, nei lėšų, bet mūsų teisės į žemę beveik tokios pat kaip valstiečių – jokių teisų!

Algirdas. J. Vienuzinskio pav.

- Tegul Jogaila patvirtina tėvonines teises! Ir valstiečiai turi mums priklausyti! Norim, kad tai būtų tvirtai pažadėta jau šiandien!- karštai palaikė Goštautą kiti ponai.

- Greiti pažadai vėjais laksto,- ramino kažkas.

- Lietuvos stačiatikiai sveikintų didžiojo kunigaikščio krikštą. Ką į tai jiems galėtų atsakyti būsimasis didysis kunigaikštis?- pagarbiai nusilenkdamas paklausė dvasiško sutaną vilkį metropolito įgaliotinis.

- O jūs, stačiatikiai, būkit savo vietoj ir nelįskit su krikštais prie didžiojo kunigaikščio, kaip jis neverčia jūsų į pagonybę!- pašokdamas sutarškėjo Kernavės Butvilas.

- Garbė būti krikščionių karaliumi,- oriai atsikirto stačiatikių atstovas.

- Kokie jūs krikščionys – atskalūnai! Ir dar iškrūsti mahometonų!- mosikuodamas šaukė Butvilas.

- Na, žinote...- giliai įžeistas paspringo dvasiškis.

Visi juokėsi susiriesdami.

- Šviesusis kunigaikšti, nederlius Pinsko žemėje, sumažinkite duoklę!- dar vieną prašymą prie krūvos pridėjo tenykštis seniūnas.

- Manote, pas mus pyragai? Tada ir mums tepamažina!- atsuko savo ilgąją nosį į Jogailą Mykolas iš Minsko.

- Aha, dabar vieniems mažins, kitiems ne...-

- Tegul kalba Jogaila! Tegul pasisako!

Nors ir tempiamas motinos už skverno, kad sėdėtų, kalbėtų sėdėdamas, Jogaila atsistojo. Vilkai, plėšikų gauja, sklypininkai, užpuolė, plėšo į visas puses. Jiems tik savo daržas ir savo pupos rūpi, nemato toliau savo nosies, o kas pasirūpins tuo, kas bendra, visų – valstybė, Lietuva? Nejau tokia tradicija – užkrauti tą rū-

pestį vienam? Eikit jūs visi... Išsirinkit ką kitą didžiuoju... Ne, ne, negalima išskysti. Negalima apvilti motinos, brolių, kad jie visi paspringtų, jų viltis dabar jis, Jogaila. Gerai, gerai, jis neapvilsiąs. Bet ką ponams pasakyti, kaip visų jų norus patenkinti, tiek daug ir dar vienu metu?... Buvo ketinės kalbėti apie naujos krypties būtinybę, bet dabar aiškiai suprato, kad sukels tokį erzelį... Geriau nereikia. Juk šiuo metu svarbu viena – kad jį pripažintų, jam prisiektų. Prisieksit jūs pagaliau ar ne? Pamėginkit neprisiekti. Niekur nesidėsit. Be to, neturit kito pasirinkimo, iki vakaro, kol atvyks Andrius, neturit. Todėl turit prisiekti dabar, dabar... Sakyk, seno neliesim, naujo neįvesim, dar kaip nors pamalonink, ir visi sauks valio. Ne visi, yra ir priešų, dar reikia juos atpažinti... Kalbėk, bakstelėjo motina, matydama, kad susirinkusieji nekantrauja.

- Tai ačiū jums už atvirus žodžius... Tikiuos, įsidėmėjau visus jūsų pageidavimus, neužmiršiu. Ką gi, imsime darbą. Veikti iš tikrųjų yra daug ką. Na, žinoma, ne viskas iš karto. Prižadu, kad gausaus savo tėvo Algirdo palikimo neiššvaistysiu, neatiduosiu jokiems priešams nė sieksnio mūsų žemės. Maskva, lenkai ir Ordinas drebės prieš mūsų Vyti! Pinskui nusiūsimė grūdų, nebadaus. Nei krikščionys, kokios pakraipos jie bebūtų, nei pagonys nebus niekaip skriaudžiami ar vieni iš kitų išskiriami. Mes skatinsime prekybą ir amatus, palaikysime miestus. Kunigaikščiai, ponai ir bajorai už savo nuopelnus bus dosniai atlyginami ir apdovanojami. Jūsų visų teisės, gerbiame, bus tikrai išplėtos.

- Na, jei taip...

- Jei patvirtins tą patį savo priesaiką...

- Mes sutinkame.

- Pritariame.

- Valio Jogailai, didžiajam kunigaikščiui! Jogailos ir Kęstučio lūpose ėmė skleistis pergalingos šypsenos. Tik susikaupęs Julijonos veidas nedaug teatsileido.

Kęstučiui teko garbė ne tik pradėti, bet ir užbaigti sueigą:

- Kaip matyti, visi palaikote Jogailą. Tačiau teisybės dėlei turime paklausti, ar yra kas prieš?

Ūmai nuščiuvusioje menėje netikėtai suskambo vienas balsas:

- Aš ne prieš, bet norėčiau tarti žodelį,- krenksdamas ir virpėdamas visais sąnariais, remdamasis krivūle, ėmė keltis iš krėslo krivių krivaitis Lizdeika.

Jogaila su Julijona susiraukė.

- Prašom, Lizdeika,- kiek sutrikęs, bet maloniai sutiko Kęstutis.

- Viskas laikina šioj žemėj, viskas kinta, gimsta ir miršta, tik dievai amžini, - stebėtinai stiprus, įtaigus Lizdeikos balsas prikaustė visų, ir mėgstančių senį, ir jo nepakenčiančių, dėmesį.- Ir amžina tauta, kuri laikosi savųjų dievų. Atsisakyti savųjų dievų - tolygu būti prarytam kitataučių. Toks dėsni. Pavergti ir baigiami numarinti prūsai, kuršiai, žiemgaliai kartu su priešų kariuomene traukia prieš mus, savo brolius. Ar galima įsivaizduoti blogesnę, negu jų, tautos baigtį?!

Tragiškom gaidom užtraukęs, Lizdeika apžvelgė Tarybos narius, sakytum, išsigandusius, apmirusius. Jogaila, jau ne kartą girdėjęs vyriausiojo žinio pamąstymus, pagalvojo: senis kalba tiesą, to nenuneigsi, bet ta jo tiesa yra iš girių, iš šventųjų ažuolynų atsinešta, iš visai kito pasaulio, negu šis karo žygių, kovų dėl įtakos, dėl žemių, grobio, vergų, šis karių, o ne krivių, šis žmonių, o ne dievų pasaulis. Senis nesupranta, kaip jis ne laiku ir ne vietoj prabilo.

O Lizdeika, kratydamas krivulę, užbaigė šitaip:

- Aš saikdinu tave, Jogaila, niekada nepamesti tėvų ir protėvių tikėjimo, jį ginti, visada ir visur laikytis savųjų dievų!

Žemaičių seniūnas Čiupurna, kilodamas į viršų sugniaužtą kumštį, tris kartus sušuko:

- Taip, taip, taip.

Blogiau nesumanys.

Dabar, aišku, visi įdūrė akis į Jogailą ir laukia iš jo kokio nors atsakymo: lietuviai su Lizdeika, žemaičiais ir Kęstučiu vienokio, o stačiatikiai, pradedant motina, kitokio.

- Aš įdėmiai išklausiu Lizdeiką ir jus visus,- tarė Jogaila iškaitęs, norėdamas kaip nors išsisukti nuo tiesaus atsakymo ir kuo greičiau užbaigti visas šnekas bei prieštaringus pageidavimus. Sukaupęs visą drąsą, ėmė lėtai vesti žvilgsnį nuo vieno prie kito, kaip buvo matęs darant tėvą. Beveik visi tuoj nuleisdavo akis, tuo pripažindami jo viršenybę. Tik Lizdeika spigino kaip spiginęs. „Viskas pasakyta, seni, daugiau nė žodžio!“

Kęstutis paskelbė, kad dabar prasidės priesaikų ceremonijos: pirma Jogailos, paskui visų kitų.

- O kada puota?- pajuokavo vienas nekantrusis.

Jaudindamasis ir kliūdamas Jogaila išbėrė tuos būtinus žodžius, ir sutrimitavo trimitai, ir ėmė iškilmingai artėti senoviška karūna – toks lyg ir šalmas ar kepurė su styrančiais tauro ragais,- nusileido jam ant galvos, suteikdama grėsmingą ir kartu juokingą išvaizdą – kai kas iš dalyvių šypojo, o kai kas sutriko ir lyg išsigando. Jogaila irgi nežinojo, ar būti rimtam, baisiam, ar kiek šyptelėti. Vienas po kito prieš jį klaupėsi ant vieno kelio didikai, ir jų norom ar nelabai, ar per jėgą ištartos priesaikos susiejo juos į viena turbūt stipriau nei bet kokie kiti saitai šioje žemėje, taip stipriai kaip mirtis, jų šventu įsitikinimu būtinai ištiksianti priesaikos laužytojus.

Po visko, atslūgus įtampai, Jogaila pašaipiai pagalvos: „Tai štai kaip ir nenorėdamas tampa karaliumi“. Pasakys tą patį Vytautui, priėjusiam pasveikinti.

O kai ir Vytautas su Vytautiene, padovanojusia meilą atsisveikinimo šypseną ir šiltą žvilgsnį, ačiū jai, ir kiti svečiai išsivažinėję kas sau, kai tolyn nuskrėję lyg dulkių sūkury po tos šurmuly, tostai bei linkėjimai, tada ūmai stotyla, persmelks šaltas vienatvės srautas, užplūs nuovargis, lyg akmenys būtų pririšti prie kojų, ir jo paties balsas suskambės ausyse, klausiantis ir sykiu kaltinant: „Na, kam tau to reikėjo, kam?“ Ir Jogaila kris veidu į lovą ir užsiklos galvą - pravirksiu ar ne, gal lengviau pasidarytų paverkus, o balsas netyla, grėžia smegenis. Neištvėręs eina pas motiną, jį glosto jo galvą ramindama, ir pamažėle tai padeda.

Pabaiga

Varėnos parapijai – 80 metų

Vyskupas Juozas Tunaitis

Kleb. dek. Valentinas Virvičius

Parapijiečius sveikina Algis Kašeta

Šventoriuje dainuoja Varėnos „Bočių“ choras

Varėnos II Šv. Arkangelo Mykolo parapijai sukako 80 metų, o bažnyčiai – 90 metų. Ta proga praėjusį šeštadienį čia surengtos iškilmingos Šv. Mišios, kuriose dalyvavo ir Sutvirtinimo sakramentą teikė Vilniaus arkivyskupo augziliaras ir generalvikaras vyskupas Juozas Tunaitis. Nedidelė ir garsi visoje Lietuvoje Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčia buvo perpildyta parapijiečių ir svečių. Čia galėjai matyti Atkuriamojo seimo narį Juozą Dringelį ir dabartinį varėniškių atstovą Algį Kašeta, rajono merą Vidą Mikalauską, vietos verslo atstovus, kurie prisidėjo atnaujinant bažnyčią ir jos aplinką. Beje tvarkant aplinką, varėniškiai labiausiai išgarsėjo, nes buvo nukeltas iš šventoriaus tautinę nesantaiką kurstantis ir Lenkijos okupaciją simbolizuojantis menkavertis meniniu požiūriu paminklas.

„Vorutos“ inform.
Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

Pro memoria

Vytautas Spečiūnas
(1946–2008)

Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto (MELI) darbuotojai giliai liūdi sukrėsti netikėtos žinios – 2008 liepos 7 d. savo tėviškėje staiga mirė žinomas istorikas, daugiau kaip 30 metų rengęs lietuviškasias enciklopedijas, Lietuvos istorijos redakcijos vedėjas Vytautas SPEČIŪNAS. Išskirtinių gabumų, labai darbštus, pareigingas, principingas, tolerantiškas bendradarbis ir bičiulis. V. Spečiūnas yra suredagavęs tūkstančius enciklopedijų straipsnių, šimtus jų parašęs. Taip pat parengė spaudai keletą knygų: M. Gimbutienės Senoji Europa, W. Urbano Žalgiris ir kas po jo, Lietuvos Metrikos kelis tomus, straipsnių rinkinius Gediminaičiai, Lietuvos didieji kunigaikščiai, Lietuvos valdovai. Savo darbais įrodė, kad yra vertas daktaro mokslinio laipsnio, nors dėl sunkaus įtempto enciklopedinio darbo disertacijos neparašė. Vytauto Spečiūno mirtis yra didelė netektis ne tik enciklopedijų leidybai, bet ir Lietuvos istorijos mokslui.

Mes, Vytauto Spečiūno bendradarbiai, bendraminčiai ir bičiuliai, reiškiame gilią užuojautą jo Mamai, žmonai Jovitai, dukrai Indrei ir sūniui Domantui.

MELI kolektyvas

„Voruta“ parduodama

- K110 Vilnius, Geležinkelio g. 16
- K145 Vilnius, Konstitucijos pr. 12
- K190 Vilnius, Gedimino pr. 7
- K200 Vilnius, Gedimino pr. 13
- K26 Vilnius, Sodų g. 22
- K44 Vilnius, J. Lelelevelio g. 2
- K45 Vilnius, Gedimino pr. 19
- K48 Vilnius, Gedimino pr. 2
- K5 Vilnius, Sodų g. 22
- K6 Vilnius, Gedimino pr. 44
- K7 Vilnius, Gedimino pr. 31
- K78 Trakai, Vytauto g. 90
- K8 Vilnius, Gynėjų g. 1
- K85 Trakai, Vytauto g. 37
- K9 Grigiškės Kovo 11-osios g. 25a
- K91 Vilnius, Geležinkelio g. 4
- K369 Klaipėda, Taikos pr. 101
- K236 Kaunas, Laisvės al./Ožėskienės g.
- K466 Panevėžys, Savanorių g. 5
- K558 Šiauliai, Tilžės g. 109
- K436 Marijampolė, Stoties g. 2
- K400 Alytus, Jotvingių g. 10

Durbės mūšyje – tik žemaičiai ir tik žemaitiškai

Savaitgalį Žemaitijos žemėje trypė šimtai baltų palikuonių, šimtai tikrųjų žemaičių – ne žemaitiška šnektalbančių čia nė su žiburiu nebūtum radęs. Būsimos autentiškos pilies papėdėje, netoli garsiojo Lopaičių piliakalnio, dvi dienas ir naktis žemaičiai gausiai būriavosi ne šiaip sau – atšakingai ruošdamiesi didžiajam mūšiui.

Šiomet, liepos 13-ąją Durbės mūšio metinės paminėtos antrą kartą. Paminėtos trankiai, kaip tik žemaičiai moka - ne tik inscenizuota pergale, bet ir efektingais patrankos sūviais, ne vienam sukėlusiais laikiną klausos praradimą.

Nepasididžiavusius atvykti pasitikti šventės šeimininkai Romualdas ir Anita Miceikos, VO „Žemaitija Mano“ atstovai su Egidijumi Skarbaliumi priešaky, žalios pievos ir karštas maistas. Nepakartojamai jaukią praeitų amžių atmosferą kūrė, protėvių gyvenimo būdą demonstravo jau nuo penktadienio savo palapinės išskleidę senovės baltų kovų brolijos „Vilkatlakai“ nariai, gyvosios istorijos klubas „Kovarnis“, taikiai nusiteikę Vakarų Europos riterių atstovai bei senųjų amatų puoselėtojai - kalviai, nepailstamai kaitinę

geležį ir įmantriausius daiktus iš jo raitę. Karingosios protėvių dvasios prisotinę, žemaitišku dangumi gaivinosi: visą savaitgalį būsimos žemaitiškos pilies bokšto pirmas „supo“ smalsuolius.

Išskirtinai žemaitiška publika grožėjosi augalotais kovotojų kūnais, tvirtuose kumščiuose gniaužusiais senovinius ginklus, ir vaizdais, kurių šis kraštas jau senokai neregėjo. Durbės mūšio įkarštyje žiūrovai prakaitavo ne ką mažiau nei tikrieji kovotojai: tikri ginklai, tikri kovotojai, nesuvaldinti smūgiai... Ir nors ordinų riteriai demonstravo nuožmų pasipriešinimą, žemaičių kariuomenė, kaip ir prieš šimtmečius, liko nenugalima.

Nuo nedrąsių pirmųjų „akmeninių“ primiršto Durbės mūšio minėjimo metų, kai pilies papėdė papuošė paminklas, šiomet šventė išaugo iki gyvo organizmo, kuriame ne tik šiandienos žemaičių stiprybė, bet ir protėvių palaiminimas, lėmęs giedrą dangų. Sėkmingas ir gausus šių metų susijimas tik patvirtino organizatorių galvose kirbėjusią mintį - Durbės mūšio minėjimai itin reikalingi žemaičiams. VO „Žemaitija Mano“ pirmininkas E. Skarbalius patikino, jog kasmet bus ieškoma kelių gausinti šventės dalyvių ir žiūrovų būrį, šventei suteikiant vis daugiau gyvybės, energijos ir vienijančios galios.

Daugiau išpūdžių ieškokite
www.labaszemaitija.lt.

Trakų žemė

Trakų rajono laikraštis
„Trakų žemė“

priima reklamą,
skelbimus, pranešimus,
sveikinimus, užuojautas.

Kreiptis tel./faks..:

8 528 55331

8 528 512 66

mob. 8 605 19302

arba el. paštu
trakuzeme@voruta.lt
voruta@voruta.lt,

Naujoji g. 16, Trakai

Voruta

Visos prekių ženklo teisės
saugomos

9 771392 067018

Prenumeratos
indeksas 0135

Redakcinė kolegija:

Dr. Arūnas Bubnys, Dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė – Vaivadienė,
dr. Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, dr. Kęstutis Petrulis, Gediminas Paviržis,
dr. Antanas Tyla, akad. prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius, Juozas Vercinkevičius (vyriausiasis redaktorius).

© Voruta 2008. Visa medžiaga (rašiniai) pateikta laikraštyje „Voruta“ yra VŠĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738) nuosavybė. Laikraštį ar jo straipsnius kopijuoti ir platinti be raštiško sutikimo draudžiama.

© Voruta, 2008. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Devynioliktieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. Direktoriė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išsina kas antrą šeštadienį. Apimtis – 4 sp. l. Rinko ir maketavo „Vorutos“ leidykla. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./faks.: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66, mob. (8 605) 19 302. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, el. p. redaktorius@voruta.lt. Spausdino AB „Spauda“, Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius. Tiražas 1200 egz.

Ieva Jankutė, Lietuva
Tadas Stomma, JAV
Marija Remienė, JAV
Bronius Saplys, Kanada

Spaudos radijo ir televizijos
rėmimo fondas
Vilniaus krašto lietuvių
sąjunga išcivijoje

Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66. El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt, voruta@voruta.lt. Interneto svetainė: <http://www.voruta.lt>

Redakcija: Rasa Junevičiūtė (red. pavaduotoja), Aleksandras Adamkavičius, Martynas Buivys, Albina Trečiokienė, Gražina Zaleckytė, Birutė Žemaitaitytė, Juozas Vercinkevičius